

Siyaseta rast parastina mirov e ji dema ku desthilat kûr dibe, û dewlet dema edaletê winda dike dikeve, ne dema ku hêza wê kêm dibe.

Netewey bi azadiya xwe tê pîvan kirin, ne bi hêza xwe; û mirov bi hişyarî, azadî û berpirsiyariyê temam dibe.

"Bê wîstanî azadî tune ye, bê berxwedanî edalet tune ye, û bê îradeyê qeramet tune ye."

Ji bo rastiye Azadiya me

Rojnameyek siyasî û fikrî ku bi mijarên stratejîk re eleqedar e

Azadiya me ji bo we ye

Serekê nivîsê:

Dr. Adnan Bozan

Armanca Mejn

Em rastiye dinivîsin ne ji bo pesnê wê, lê ji bo parastina mirov ji derewên desthilatê û eşkerekirina ya ku li pişt şîaran veşartî ye.

Hejmara (2) – Rojnameya Azadiya Me – dawiya Hezîran / June 2026 – 2726 K / azadiyame2026@gmail.com

www.azadiposts.com

Sûriyê di girêkê dewletê de:

Dr. Adnan bozan

R3

Partiyên Kurdî di navbera parçeparçebûnê û pêdiviyên yekbûnê de

R8

Nasnameya neteweyî di bin veguherînên nû de: di navbera ji nû

R9

Nêrîn

Azadi bê dadperwerî niv zindan e

Azadî ne rewşeke ku bi tenê bi şikandina zincîran ji mirovan re tê dayîn e, û dadperwerî jî ne qanûneke ku di destûran de tê nivîsîn û paşê di valahiya rastiye de tê daleqandin e. Her du jî, azadî û dadperwerî, projeyeke yekgirtî ya hebûna mirovî ne; yek ji wan bê ya din temam nabe, û wateya yekê jî dema din hilweşe, hilweşîneke giştî derdikeve holê.

Dema em gotina "Azadi bê dadperwerî niv zindan e" dubare dikin, em tenê **R2**

Dengê Azadiyê

Dema Azadî Dibe Pirsê Muheqqer: Xwendineke li ser Rastiya Kurdî

Di çarçoveyê herêmî ya ku tê de guherînên siyasî bi ji nû ve avakirina nexşeyên bandor û hêzan re têkel dibin, pirsê azadiyê li herêmê, bi taybetî di rewşa kurdî de, wek projeyêke temam û qewimandî nayê pêşkêşkirin, lê belê wek pirsê her tim derengkirî tê dîtin; di demên tengaviyê de tê veqerandin, û di demên lihevhatinê demkî de dîsa tê veşartin. Bi vî awayî, azadî ji armançê dîrokî dibe dosyeyêke vekirî, û ji peymanê siyasî dibe qada danûstandinêkî bê encam..... **R4**

Pirsan?

Dîsa: Ma Mafê Gelan heye ku Çarenûsa xwe Diyarkirinê bikin?

Ji demê ku prensîba mafê gelan di diyarkirina çarenûsa xwe de wek yek ji prensîbên bingehîn ên qanûna navneteweyî û pergala nûjen a navneteweyî hate pejirandin, wisa xuya bû ku ... **R4**

Gel dîrokê bi kirinê dinivîse, ne bi gotinê

Di demên veguherînên dîrokî de yên ku herêmê de derbas dibe, dîrokê di demên daxuyaniyên fermî de tê nivîsandin, ne di gotarên siyasî yên amadekirî de, û ne jî di sozên ku bi guherîna berjewendiyan diguherin de. Dîroka rastîn li cîhek din tê nivîsandin; li kolanê, di kirinê gelêrî de, û di wan deman de ku gel biryar dide ku bibe beşek ji çêkirina qederê xwe, ne tenê wergirê wê.

Gelê Kurd, wek gelên din ên ku di dîrokê de bi awayên cûr bi cûr ji kêmbûn û pevçûn re rûbirû bûne, qet ji formuleya dîrokê derve nebûye, lê her tim di nav wê de bûye, lê pir caran ji vegotîneke fermî ya wê derve maye. Li vir, ferq di navbera "dîroka nivîsî" û "dîroka çêkirî" de xuya dibe: va vekem ii alivê. **R2**

Helwestek nû, jiyaneke nû, û zayîna rojê ya azadiyê.

Sûriya ber bi ku ve?

S Suala "Sûriya ber bi ku ve?" tenê pirsê siyasî ya kevneşopî ya di çarçoveya krîzê de tê pirsîn nîne, lê ew bûye pîrsek ku têkildar e bi xwezaya xwe ya bingehîn a hebûna dewleta Sûriyayê. Ew pirs dîke: gelo he jî dewletek bi wateya klawîsîkî ya saziyî heye, an em li pêşiyekê de ne ku dema derbasbûnê ya dirêj e, ku dewlet jî nû ve tê avakirin di bin zexta hilweşînê ya navxweyî, pîrbûna navendên hêzê û guhertina awayên desthilatdariyê de?..... Bi guhertinê radikâl ên ku Sûriya di salên dawî de jiyayê bi taybetî piştî **R2**

“Rojava û Desthilata Nû ya Sûriyê: Kêşeya Entegrasyonê û Sînorên Hevpariyê”

S Sûriyê ji çend salan ve şahidê veguherînên kûr û bingehîn ên siyasî ye. Ev veguherîn ne tenê bandor li ser ji nû ve avakirina mîzaniyên hêzê li erdê kirin, lê di heman demê depirsên bingehîn ên têkildarî xwezaya dewletê, wateya nasnameya siyasî, sînorên desthilatê û paşeroja têkiliya navenda û periferiyê jî nû ve vekirin. Krîza Sûriyê ya ku destpêkê wekvegerêk siyasî û civakî hatibû destpêkirinê hêdî-hêdî bû avahiyekî tevlihev e pevçûnê

ku dewlet jî hev parçe kir û ji nû ve bi awayekî bêtemam saz kir. Ev rewş kir ku "dewleta Sûriyê" bixwe bibe mijarek vekirî ya nîqaş, şîrove û ji nû ve pênasîkirinê. Bi derketina desthilatek nû ya Sûriyê ku hewl dide xwe wek çarçoveyê siyasî ya veguherînê an jî bingehîn ji bo ji nû ve avakirina dewletê piştî salên dirêj ên şer, parçebûn û destwerdanên herêmî û navneteweyî, nîqaş li ser paşeroja bakur û rojhilatê «Sûriyê—yan jî bi navê siyasî û ... **R5**

Mijarên maf û azadiyan

Jîn û azadî

Ji pirsê hebûnê ber bi şerê wekhevîyê di qadên giştî de

Nabe ku tîgîna "azadî" wek nîrxekî abstrakt an jî sloganek giştî were nêzîk kirin bêyî ku ew di herî hestiyar qadên civakê de were ceribandin, û di pêşî de cihê jînê di nav strukturên civakî û siyasî de. Ji ber ku pîvana azadiyê ne bi gotinê ku di axaftina giştî de têne gotinê tîpîvandin, lê bi qasê ku ew dibe pratîkek rastîn a ku bandora xwe li ser jiyana jinan di qanûn, kar, perwerdehî û qadên giştî de nîşan dide tê **R4**

Jiyan

Jiyan di navbera qanûn û rastiye de

Di bingeha ezmûna mirovî de, tiştêk wekî dîrbûna di navbera ya ku di qanûnan de tê nivîsandin û ya ku di rastiye de tê jîyan kirin, lawazî û bêhêvîtiya edaletê bi zelalî eşkere nake. Qanûn, di wateya xwe ya kûr de, tenê nivîsên hişk û qurs nîne, belkî peyman civakî ye ku armançê parastina jiyane, parastina mafan, garantîkirina azadiyan û dayînwateyekê ji hebûna mirov di nav civakê de ye. Lê ev wate dema **R8**

Dengên Xwendevanan

Em ê dinivîsin ji ber ku em bawer dikin

Di demêkê de ku bûyer bi lez zêde dibin, berjewendî têkel dibin, û hêzên cîhanê li ser nûvekirina nexşeyên siyasî û erdnîgarî tîdîkoşin, peyvê edî tenê amûrekî ragihandinê nîne; ew helwestek e, berpirsiyariyek e, û hilbijartinek e. Ji ber vê yekê, em dinivîsin ne ji ber ku nivîsîn adet e, û ne jî ji ber ku rojnamegerî tenê pişe ye, lê em dinivîsin ji ber ku em bawer dikin ku raman beriya guhertinê tenê û hişmendî gavê yekem e ber bi her **R9**

Citoyendî û naskirin

Citoyendîya paşxistî: Kurdan û ji nû ve pênasîkirina dewletê

Di dema veguherînên mezîn ên siyasî de ku Sûriyê jê re derbas dibe, pirsê destûrê ne tenê wek pîrsgirêkek teknîkî-hîqûqî derdikeve pêş, lê di heman demê de wek pirsê şêwaza dewletê, wateya citoyendîyê, û sînorên edaletê di navbera pêkhatiyên wê yên cihê de tê dîtin. Di dilê wê pirsê de, pîrsgirêka Kurdî ya Sûriyê wek yek ji pîrsên herî tevlihev û hestiyar derdikeve pêş di nûveavakirina peymanê **R8**

Nêrîn ————— Domahî

rewşeke siyasî rave nakin, lê em digihîjin bingeha têkiliya tevlihev di navbera mirov û desthilatdariyê de, di navbera maf û rastiye de, û di navbera ya ku tê ragihandin û ya ku tê kirin de. Azadiya ku ne dadê ji yên zordest re dike, ne qels diparêze, û ne jî hevsengiya derfetên jiyane misoger dike, hêdî hêdî dibe qadeke vekirî di dîtinê de, lê di rastiye de bi dîwarên nedîtbar ên cudakarî û zordestiyê tê girtin.

Mirov dibe ku di nebûna bendên şiklî de azad xuya bike, lê dema ji dadperweriyê bêpar dibe, xwe di nav pergale nenashev de dibîne; dikare hereket bike, lê nikare bigihîje armançê. Dikare biaxive, lê dengê wî wek dengên yên din nayê bihîstin. Dikare xeyal bike, lê xeyalên wî li hember berjewendî û hêzê tene şikandin. Bi vî awayî, azadî dibe formek vala, û hereketek di nav dorpêçek girtî de, ku di bingehê xwe de mîna zindanê ye, her çiqas di dîmenê xwe de cuda be.

Dadperwerî ne zêdekirina exlaqî ye ku li ser azadiyê tê zêdekirin, lê şertê wê yê bingehîn e. Ew ew e ku azadiyê ji veguherîna xwe ya bi awayê imtiyazekî çînî an siyasî diparêze, hevsengiya di navbera kesan de diparêze, û rê nade civak ber bi heraşbûna hêzên bêkontrol ve here. Di nebûna dadperweriyê de, azadî nema mafêke giştî ye, lê dibe kapasîteyê nehevseng; ji aliyê yên hêzdar ve tê xwedîkirin û ji yên qels ve tê bêparkirin.

Ji vir ve, herî xeternakê awayên zordestiyê ne tenê ew in ku bi zorê û rasterast tene kirin, lê ew in ku li pişt sloganên azadiyê ve tene veşartin û di encamê de rastiyeke ne dadperwer diafirînin. Ev zordestî ne ew e ku derîyan bigire, lê ew e ku derîyan ji hemûyan re vekirî dihêle, lê rê nade hemûyan ku derbas bibin.

Azadiya bê dadperwerî mîna rêyêke dirêj e bê nexşe; rêwî li wir difikire ku ber bi pêş ve diçe, lê di rastiye de li dor xwe dizivire. Dadperwerî jî wê kompasê ye ku azadiyê arasteya mirovî dide, û wê ji tenê hereketê vediguherîne ber bi gihîştinê.

Di dawiyê de, civakek nikare îdîa bike ku ew azad e, heke dadperwerî tê de tîk diçe. Dema dadperwerî winda dibe, azadî bi tevahî winda nabe, lê wateya xwe winda dike, û dibe nîv jiyane, nîv rastî, an — wek gotina bingehîn — nîv zindan.

Sûrîya ber bi ku ve?

hilweşîna rejîma berê ya ku bi dehhezaran salan welat rêveber, welat ne ket nav qonaxêke aramî ya siyasî wek ku hin şiroveyan hêvî dikirin, lê ket nav qonaxêke pir tevlihevtir ku tê de ji nû ve belavkirina desthilatê bi awayekî ne temam, û hilbijartina hêzên nû bi bingeha îdeolojîk û siyasî ya cûda çêbûye; hin ji wan xwedî xwezaya olî-siyasî ya hişktir in, û hin jî bi strukturên herêmî û navneteweyî ve girêdayî ne. Di vê rewşê de, nebûna çarçoveyek neteweyî ya giştî ku bikare vê pîrbûna hêzan di nav saziyên dewletek yekgirtî de kontrol bike, pir eşkere ye.

Di vê çarçoveyê de, dîmenê Sûrîyayê tenê guherînek ji rejîmekê bo ya din nîne, lê nêzik e bi hilweşîna gav bi gav a strukturên dewletê. Dewlet êdî ne ew hêz e ku biryara serwerî bi yek destê xwe digire, û ne jî saziyên wê wekî pergala yekgirtî û hevgirtî dixebitin; lê rolên serwerî di nav astên cûda yên hêzê de belav bûne: hin fermî ne, hin nefermî ne, û hin jî bi balansa ewlehî, îdarî û aborî ya herêmî ve girêdayî ne.

Ev rastî tenê bi perspektîfa “guhertina rejîmê” nayê fêhm kirin, lê divê bi tîgihîştineke kûrtir were nirxandin ku tê de dewlet ji hundur ve tê ji nû ve avakirin bêyî ku peymanî siyasî ya nû hebe ku vê pêvajoyê birêxistin bike. Nebûna lihevhatina neteweyî li ser

formê dewleta dahatî, pîrbûna çavkaniyên siyasî û leşkerî, û tevliheviya aktorên herêmî û navneteweyî, hemû van faktoran rewşek “şilbûna siyasî” afirand, ku tê de hêzên cûda bi hev re dijîn bêyî yekbûna rastî di nav saziyêk dewletî de.

Di vê dîmenê de, hilbijartina hêzên siyasî yên bi xwezaya îdeolojîk a hişktir jî eşkere ye; hin ji wan li ser bingeha referansên olî-siyasî dixebitin û dixwazin qada giştî ji nû ve di çarçoveyên nû yên desthilatdarî, nasname û qanûnê de pênasê bikin. Ev guherîn, bêyî ku em nirxandina siyasî ya wê bikin, nişan dide ku Sûrîya ji qonaxa dewleteke navendî ya kevneşopî ber bi qonaxêke tevlihevtir diçe ku tê de navendên rewşenbîrî û siyasî zêde dibin û projeyên cûda ji bo pênasêkirina wateya dewletê bi hev re di pevcûnê de ne.

Lê pîrsgirêka bingehîn tenê di xwezaya hêzên nû de nîne, lê di nebûna saziya dewletê ya ku bikare vê guhertinê bigire nav xwe û rêxistin bike jî heye. Dewleta ku berê bi navendîbûna zêde desthilatdariyê xebitî, nekariye bibêje dewleteke saziyî ya rastî, û alternatîfa ku piştî hilweşînê derket ji nekariye çarçoveyek neteweyî ya giştî ava bike. Bi vî awayî, encamê bingehîn rewşek hilweşîna strukturî ye, ne wek hilweşîna tevahî, lê wek qelsbûna fonksiyonên bingehîn ên dewletê : monopola

Gel dîrokê bi kirinê dinivîse, ne bi gotinê

û dengê wan ne tenê kêlekek di pirtûka yên din de ye. Ev kêliyê e ku kirina gelêrî dibe kirineke siyasî ya tam, ku ji protestoya demkî derbas dibe û dibe asta ji nû ve hilberandina wateya siyasî.

Ji vir ve, xwepêşandan tenê reaksiyon nîne, lê kirineke bingehîn e. Ew ragihandinek e ku dîrok ne milkê yên jor e ku dinivîsin, lê milkê yên jêr e ku dijîn. Gava kirina gelêrî dibe berhevûnek domdar, ew êdî bûyereke cihê nîne, lê dibe rêgeheke dîrokî ya dirêj ku hiş û siyaset bi hev re ji nû ve ava dike.

Herî xeternak tişt ji bo gelan ne tenê zordarî ye, lê hewilên rakirina wateyê ji kirinê wan û veguherandina wan bo dengê bê nîrx di çarçoveya dîrokê de ye. Lê gelên ku wateya hebûna xwe tîgihîştine, bi hêsanî di şerê vegotinekê de nayên tîkbirin, ji ber ku ew ne li bendê ne ku kesek li ser wan binivîse, lê xwe dinivîsin.

Di rewşa Kurdî de, ev kirina domdar di kolanê, siyasetê û hişmendiya kolektîf de rastiyeke bingehîn piştrast dike: ku hebûna siyasî nayê dayîn, lê tê kişandin, ava kirin û di demê de tê şewaz kirin. Dîrok ne çîroka amade ye, lê pêvajoyêke domdar a kirin, berxwedan û ji nû ve diyarkirinê ye.

Di dawiyê de, gotar dikare rave bike, an jî bi awayekî din berfireh bike, lê nikare bi tenê dîrok çêbike. Tenê kirina gelêrî ev xwedî hêz e. Ji ber vê yekê, wateya herî kûr bi awayek sade jî xuya dibe:

Gel dîrokê bi kirinê dinivîse, ne bi gotinê.

hêzên serdest ve tê şirovekirin û ji nû ve tê avakirin, lê ya duyem ji aliyê gelan ve bi kirin, ezmûn û qurbanîyan tê şewaz kirin.

Gelan tenê bi tiştên ku li ser wan tê gotin nayên pîvandin, lê bi wan kirinan tene pîvandîna ku dema azmûna dîrokî tê, çî dikin. Gava protesto dibe kirineke kolektîf, daxwaz dibe tevgerê civakî, û helwest dibe beşdariyêk giştî, em ne li hember bûyereke demkî ne, lê li hember kêliyê bingehîn di rêya nivîsandina dîrokê û ji nû ve hilberandina wê de ne.

Di çarçoveya Kurdî de, xwepêşandan tenê îfadeya hêrs an redkirinê nebûye, lê di heman demê de awayek ji nû ve diyarkirina nasnameya siyasî bûye. Ew kêliyê e ku tê de gel ji pozîsyona bandorker dibe pozîsyona çêker, û ji pozîsyona bêdengiyê dibe pozîsyona hilberînera wateya siyasî. Li vir, kolan ji qada erdnî gelek zêdetir dibe; ew dibe metneke vekirî ya ku gel bi laş, deng û îsrarê xwe dinivîsin.

Sîstemên siyasî dikarin amûrên gotarê xwedî bikin, lê nikarin dîrokê monopoli bikin. Dîrok ne tenê di odayên biryarê de tê çêkirin, lê di wan qadan de ku hişmendiya kolektîf bi kirina rasterast re tê hev. Ji ber vê yekê, kêmkirina gelan bo “pelê siyasî” an jî “mijara ewlehiyê” tenê hewlek e ji bo rakirina wan ji taybetmendîya wan ya bingehîn wekî aktorên dîrokî yên zindî.

Gelek ku dikevin kolanê, tenê şertên jiyana xwe baştir nakin, lê bi awayek rasterast an ne-rasterast eşkere dikin ku ew heye, û ew hevkarê şewazkirina pêşerojê ne,

Gotara Seretayî

Domahî

hêdî-hêdî tene kêmkirin û veguherandin bo pelên danûstandinê yên ku dikarin bene parçekerin, şirovekirin û danûstandin pêkin. Ev rewş bingehê fikra dadperweriya navneteweyî xeternak dike û tîgihîştina serweriya gelî ji ber çalakiya hêzê qels dike.

Pîrsê bingehîn ku bi lez li pêş me radibe ev e: kî di vê pergala siyasî ya herêmî û navneteweyî de biryara kiryarên siyasî dide? Û kî bi rastî encamên wan biryaran hildide dema ku dibe sedema krîz, şer û hilweşînê civakî û aborî yên ku pêşî li gelan digirin berî dewletan?

Nebûna bersiveke dadperwer ji vê pîrsê re, sedema wê ye ku herêm di rewşeke tansiyonê ya domdar de dimîne û aramî dibe şikestî û demkî, ji ber ku ew aramî ne li ser hevsengiya maf û erkên hevpar ava bûye, lê li ser rêvebirina pevcûnê ne li ser çareserkirina wê ye.

Ji aliyê me ve, “Azadiya Me” di vê qonaxa heyî de helwestek siyasî ya zelal û bê guman digire: em red dikin ku li aliyê hêzên hegemonyayê yên bi awayên cihêreng rawestin, û em red dikin ku li aliyê wan projeyan bisekinin ku dîsa tîkiliyên îqsa û kêmbûna mafên civakan afirînin an jî tîgihîştina welatîbûn û rûmetê vala dikin ji naveroka wê ya rastî.

Helwesta me ya bingehîn li hember rastiye ye wek ku ew heye, ne wek ku tê xwestin wê were şirovekirin; li hember dadperweriyê wek pîvanek ne wek slogan; û li hember mafên gelan ên di diyarkirina çarenûsa xwe ya siyasî, çandî û civakî de, û di parastina rûmeta wan de ji ber awayên serwerî û bikaranîna siyasî.

Pêşeroj li vê herêmê tenê li navenda biryarên hêzên navneteweyî û dezgehên biryardanê nayê nivîsandin, lê her wiha — û bi awayekî bingehîn — di qadên tîkoşîna civakî û siyasî ya gelan de tê afirandin ku red dikin benavberkirinê û daxwaza mafên xwe yên rewa dikin. Her projeyek ku vê rastiye nepejirîne an jî ji ser wê derbas bibe, dê projeyek kêmasî be, li ber hilweşînê û nakokiyên navxweyî, her çiqas di destpêkê de hêzdar xuya bike.

Em bawer dikin ku aramîya rastî nikare li ser inkarkirina mafan were avakirin, ne jî li ser rêvebirina nakokiyên bi hêz an jî bi îqsa, lê belê li ser nasîna hevpar, dadperwerî, û beşdariya rastîna a hemû pêkhatiyên civakê tê avakirin.

Di vê hejmarê de, em vê dîtina xwe bi zelalî piştrast dikin:

Siyaseta ku bê dadperwerî tê avakirin nikare aramîyek rastîna biafirîne, û aramîya ku li ser inkarkirina mafan tê avakirin tenê şeweyek din e ji kontrol û serweriyê, ne projeya aştiyê.

”Desteya Redaksiyonê ya “Azadiya Me

yek dixwaze wê li gor dîtina xwe ji nû ve pênasê bike.

Di vê rewşê de, dahatîya Sûrîyayê di sê rêyan de dikare were xuyang kirin: ji nû ve afirandina dewleteke navendî ya nû, veguhastina ber bi modela demokratîk a pîralî û navend-kêmkirî, an jî domandina rewşa şilbûna siyasî ku dewlet di rewşa “rawestana dîrokî” de dihêle.

Lê tiştê ku heta niha eşkere ye ev e ku Sûrîya ne wek berê ye, û pîrs “Sûrîya ber bi ku ve?” êdî tenê pîrsê teorîk nîne, lê pîrsê hebûnî ye ku tîkildar e bi hebûna xwe ya dewletê û şiyana wê ya ji nû ve pênasêkirina xwe, berî ku ji derve an ji hêzê li ser erdê were pênasê kirin.

Di vê wateyê de, dahatîya Sûrîyayê tenê bi kesên ku desthilat digirin ve ne girêdayî ye, lê bi wê yekê ve girêdayî ye ku gelo dewlet dikare wateya xwe ya wek dewlet ji nû ve bi dest bixe, an wê di rewşek ji nû ve avakirin û hilweşînê ya hevdem de bimîne, bêyî ku bigihîje aramiyêke dawî ya zelal.

Sûriyê di girêkê dewletê de: kî ji kî re hukum dike? û çawa?

■ Welat ne ax e, belkî rûmeta mirov û mafê wî ye ku azad be.

■ Ji aliyê: Dr. Adnan Bozan

Pêşgotin:

Emro, pirsê Sûriyê êdî ne li dor wê yekê ye ku kî alî bi leşkerî serkeftiyê an jî kî karîbû bandorê xwe li rûberê geografîkê mezintir bisepîne. Ev pirs, her çiqas girîng bin jî, êdî ji bo têgihîştina xwezaya guherînên ku Sûriyê di salên borî de jiyan kirine têr nake. Krîza Sûrî ji şerê li ser desthilatdariyê derbas bûye bo krîzeke di xweya têgihîştina desthilatdariyê de, û ji nakokiyê li ser dewletê veguherîye bo ji nû ve avakirina wate, fonksiyon û sînoren serweriya dewletê. Ji ber vê yekê, pirsê herî acîl êdî ne ew e: kî li erdê kontrol dike? belkî ev e: rastî kî Sûriyê hukum dike? û çawa ev desthilatdarî di nav qadeke siyasî ya pir tevlihev de tê afirandin, tê xebitandin û tê birêvebirin?

Di encama salên dirêj ên şer de, rastiyekê siyasî, îdarî û ewlehî hat avakirin ku ji modela kevneşopî ya dewleta neteweyî ya navendî bi awayekî radikâl cuda ye. Desthilatdarî êdî di nav saziyekê de ne maye, biryara siyasî êdî tenê ji navendekê nayê derxistin, û serwerî jî êdî li seranserê axê bi awayekî yekgirtî nayê sepanandin. Li şûna wê, li Sûriyê sistemeke tevlihev a navendên hêzê pêk hatiye, ku tê de desthilatdariyên fermî û desthilatdariyên de facto têkildar dibin, û berjewendiyên herêmî bi plan û projeyên herêmî û navneteweyî re têkildar dibin. Bi vî awayî, avahiya hukumdariyê ji hebûna tenê hukûmetek navendî an rêveberiyên herêmî an hêzên leşkerî yê hevrikî zêdetir tevlihev bûye.

Dewleta Sûrî, wekî hebûnekî qanûnî ku ji aliyê navneteweyî ve tê nasîn, bi temami nehilweşiya, lê beşek mezin ji monopola xwe ya dîrokî ya li ser fonksiyonên bingehîn ên dewletê winda kir. Xebata wê ya di warê ewlehiyê de, monopola bikaranîna hêzê, rêveberiya aborî, hilberîna qanûnê û birêvebirina qadên giştî, hemû ji ber şert û mercên şer guherînên girîng pê re ketin. Li hember vê yekê, aktorên nû derketin holê ku xwedî amûrên bandor û hêz in ku dewletê ne: hêzên kêr ne ji saziyên leşkerî, rêveberiyên xweser, tora aborî, hêzên civakî û herêmî, û her weha aliyên derve ku bûne beşek ji hevkeşeya birêvebirina dewletê û hilberîna biryaran.

Ji vir ve, analîzkirina rewşa Sûrî êdî bi tenê bi têgihîştina klasîk a dewletê nayê kirin, ya ku li ser yekgirtina desthilatdarî, yekgirtina biryarê û yekgirtina serweriyê ava bûye. Rojavayê Sûrî îro modelek pêşkeftûtî û tevlihevtir nîşan dide, ku tê de çend cureyên rewşa tiştek bi hev re dijîn: rewşa qanûnî ya destûrî, rewşa ya rastiya meydanê, rewşa ya hêza leşkerî, rewşa ya naskirina navneteweyî, û rewşa ya rêveberiyên herêmî. Her yek ji van rewşan amûrên cihê yê bandorkirinê hene, carinan hev têkildar dibin û carinan jî hev têk dibin.

Di vê çarçoveyê de, pirsê «kî ji kî re hukum dike?» ji lêgerîna li ser navê hukûmetê derbas dibe û dibe lêkolînek

li ser çawa hilberîna desthilatdariyê bi xwe tê avakirin. Her weha pirsê «çawa hukum dike?» girîngtir dibe ji pirsê «kî hukum dike?», ji ber ku modelên hukumdariyê êdî ne tenê li ser navendîbûnê ne, belkî li ser tora tevlihev a lihevhatin, zext, û girêdanên hevbeş di navbera aktorên herêmî, herêmî û navneteweyî de têne avakirin.

Ji vê perspektîfê ve, ev lêkolîn hewl dide ku ji xwendina sade ya ku krîza Sûrî tenê wek şerê di navbera rejîm û opozîsyonê an jî dewlet û komên çekdarî tê nîşandan derbas bibe, û li şûna wê xwendineke strukturî pêşkêş bike. Armanç ne tenê bersiva pirsê «kî Sûriyê hukum dike?» ye, belkî têgihîştina avahiya nû ya siyasî ye ku di salên şer de çêbûye, û jî lêkolîna wê yekê ye ka gelo Sûriyê ber bi vegeandina modela dewleta navendî diçe, an ber bi modelek nû ve diçe ku tê de gelek navendên desthilatdariyê hene û wateya dewlet, serwerî û hukûmdarî ji nû ve tê pênasîkirin.

Yekem: Berdewamiya belavbûna navenda desthilatdariyê û ji nû ve hilberandina dewleta yekdest

Rûxandina rejîma Baasê nebû sedema çêbûna dewleteke nû ya Sûrî ku li ser peymanî civakî û hemwelatîtiya wekhev ava bibe, wek gelek Sûriyan hêvî dikirin. Berevajî vê yekê, welat ket qonaxekê derbasbûnê ku pirsgirêkên nû yê girêdayî bi xwezaya desthilatdariyê, nasnameya dewletê û mekanîzmayên birêvebirina cihêtiyên neteweyî, olî û mezhebî re anîn holê. Li şûna ku ber bi pergala siyasî ya pîralî ve here, ya ku rastiya tevlihev a Sûriyê nas bike, desthilatdariya nû ber bi ji nû ve hilberandina modela dewleta yekdest ve çû, lê bi referansek îdeolojîkî ya cuda; ji neteweperestiya Baasî veguherî bo gotara Îslamî ya cîhadî, digel berdewamiya mentîqa navendî di rêvebirina welat de.

Li şûna avakirina dewleteke ku hemû pêkhatiyên Sûriyê wek hevparên wekhev di desthilatdarî, dewlemendî û biryardayîne de bihewîne, rêbaza muamelekirinê bi beşên fireh ên civakê re li ser bingeha sûcdarkirin û kategorîzekirina

ewlehiyê berdewam ma. Bi vî awayî, dualîteya «alîgir» û «dijber» bi şeweyên nû ji nû ve hate hilberandin, û tawanbar kirina kesan bi cudaxwazî, ajanbûn an girêdana bi hêzên derve re bû amûrek siyasî ji bo rewakirina pevçûnên leşkerî; bi heman awayî ku desthilatdariya berê tawanbar kirina terorîzmê an zirardayîna yekîtiya neteweyî bikar dianî ji bo rewakirina siyasetên xwe yê ewlehiyê.

Di vê çarçoveyê de, li peravên Sûriyê pevçûnên fireh pêk hatin ku di bin navê «şopandina bermahiyên rejîma berê» de hatin pêşkêşkirin. Lêbelê, li gorî raporên mafên mirovan û gelek şahidiyan, ev operasyon bi binpêkirinên giran ên li dijî sivîlan re hatin şopandin. Ev yek bû sedema kûrtirkirina dabeşbûna civakî û ji nû ve hilberandina hestên tirs û tohildanê, li şûna ku rêyek ji bo dadweriya derbasbûnê û lihevhatina neteweyî veke.

Ev krîz tenê bi peravê re sînordar nebû, belkî gihişt parêzgeha Suweyda, ku tê de tengezariya di navbera desthilatdariya nû û hêzên herêmî de zêde bû. Di nav gotara siyasî de, hin hêz bi hewldana dabeşkirina welatê hatin tawanbarkirin, lê aliyên herêmî diyar kirin ku daxwazên wan girêdayî rêveberiya herêmî, mafên siyasî û ewlehiya civakî ne. Pevçûnên çekdarî û binpêkirinên ku bi wan re hatin, qelşbûna di navbera navend û civaka herêmî de kûrtir kirin û derfetên avakirina baweriyê di navbera dewlet û hemwelatîyan de lawaz kirin.

Li herêmên Kurdî jî, krîz bi awayekî tevlihevtir berdewam bû. Ji bûyerên ku li taxên Şêx Meqsûd û Eşrefiyê yê bajarê Helebê pêk hatin heta tengezariyên domdar ên li Bakur û Rojhilatê Sûriyê, gotara fermî hêzên siyasî û leşkerî yê Kurd her dem ji perspektîfeke ewlehiyê nixand. Têgehên wek «cudaxwaz» an «Qendîlî» hatin bikaranîn, li şûna ku pirsgirêka Kurdî wek pirsgirêkeke siyasî û neteweyî were naskirin ku bi naskirina destûrî, mafên neteweyî û rêveberiya demokratîk re têkildar e. Li gorî rexnegirên vê rêbazê, ev gotar derfetên diyaloga siyasî asteng kirin û têkiliya di navbera navend û

Herêmên Kurdî de zêdetir di çarçoveya pevçûnê de hişt, ne di çarçoveya çareseriyê siyasî de.

Bi vî awayî, rûxandina rejîma berê nebû sedema dawîhatina rewşa belavbûna ku erdnîgariya Sûriyê pê ketibû. Berevajî wê, welat ket qonaxekê nû ku hîn jî bi pîrbûna navendên bandorê, berdewamiya dabeşbûnên civakî û nebûna projeyekê neteweyî ya giştî ku hemû pêkhatiyên Sûriyê bihewîne tê naskirin. Desthilatdariya rastîn hîn jî di navbera gelek hêzan de belav e, baweriyê di navbera navend û peravan de hîn jî lawaz e, û çareseriyên ewlehiyê gelek caran li pêşiya çareseriyên siyasî tên danîn. Ji ber vê yekê, yekîtiya erdnîgarî ya Sûriyê bi tenê nayê maneya yekîtiya dewletê ji aliyê siyasî an sazîgehî ve.

Ji ber vê yekê, krîza Sûriyê di qonaxa niha de êdî tenê krîza guhertina desthilatdariyê nîne; ew bûye krîza avahiya dewletê û nasnameya pergala siyasî. Pirs êdî ne ew e ku «kî Şamê hukum dike?», belkî ev e: Ma gelo her desthilatdariyek, bila referansa wê ya îdeolojîkî çî be, dikare Sûriyê bi zihniyeta derxistin, qutkirina yê din û monopola desthilatdarî birêve bibe di civakeke pîneteweyî, pîr-olî û pîr-mezhebî de? An jî aramiya welat pêdivî bi derbasbûna bo modelek demokratîk, pîralî û ne-navendî heye ku cihêtiyê wek bingeha avakirina dewletê bibîne, ne wek metirsîyek ji bo yekîtiya wê?

Duyem: Kî Sûriyê hukum dike? Pîrbûna navendên biryardayîne û desteserkirina îradeya neteweyî

Îro li Sûriyê pirsê êdî tenê ne ew e ku kî di nav Şamê de desthilatdar e, belkî ew e ku kî biryara siyasî ya rastîn digire. Hukûmdarî, di wateya xwe ya destûrî de, tenê bi birêvebirina saziyan an derxistina biryarên îdarî sînordar nîne, belkî wateya xwedîbûna îradeya serwer a serbixwe ye ku bikare siyasetên hundirîn û derve yê dewletê bi serbixwe çêbike û araste bike. Ji vê perspektîfê ve, Sûriya îroyîn ji modela dewleteke ku xwedî biryara neteweyî ya serbixwe be pîr dîr xuya dike. Piştî rûxandina rejîma Baasê û hatina desthilatdariya nû, welat neket qonaxa vegeandina serweriya neteweyî, belkî rewşa têkildariya faktorên hundirîn û derve berdewam ma, heta ku biryara siyasî ya Sûriyê di gelek dosyeyan de zêdetir bi hevsengiyên hêzên herêmî û navneteweyî ve girêdayî bû ji ku bi îradeya neteweyî ya Sûrî ve. Desthilatdariya navendî êdî nikare biryarên xwe ji hesabên aktorên derve serbixwe bigire. Her weha, hêzên herêmî yê din jî bi astên cihê bi peyman, piştgirî û alîkariya derve ve girêdayî ne, û ev yek bû sedema ku Sûriya îro bibe qadeke ku projeyên û berjewendiyên cihê di wê de hev dikevin. Bi vî awayî, êdî ne tenê Sûrî ne ku pêşeroja dewleta xwe diyarkirin, belkî navendên biryardayîne di navbera desthilatdariya heyî, hêzên herêmî yê cihê, aktorên **R7**

Têkoşîn ew pênuş e ku bi wê bîndestan dîroka xwe dinivîsin, bi tîpên hêvî û berxwedanê hatiye xêzkirin, û nexşeyekê rê li ber edalet û azadiyê dike.

Dema Azadî Dibe Pirsê Muheqker: Xwendineke li ser Rastiya Kurdî

Domahî

Rastiya kurdî li herêmê nikare ji vê çarçoveya tevlihev derve were xwendin, ji ber ku geopolîtîk bi mîrateyêke dirêj a pevçûnên neteweyî, projeyên dewleta nûjen, û hevsiyên hêzên navneteweyî û herêmî tîkildar dibe. Ji ber vê yekê, pirsê kurdî tenê pirsê girêkê de di nav sînoren dewletekê de nîne, lê belê berdehamiyêke dîrokî ya belavbûna erdnîgarî, cihêrengiya çavkaniyên siyasî, û cûrbecûrbûna ezmûnên herêmên cihê yên Kurdistanê ye.

Di vê çarçoveyê de, azadî — bi wateya xwe ya berfireh a siyasî — ne bi tevahî winda ye, lê belê bi domdarî tê derengkirin; caran bi navê ewlehiyê, caran bi navê aramiyê, û caran jî di bin navê “pêdiviyên qonaxê” an “pêşniyên siyasî” de. Lêbelê, ev derengkirina berdehamiyê ne béalîbûn diafirîne, lê belê rewşeke siyasî ya lawaz diafirîne ku tê de pirs berhev dibin bêyî ku bigihîjin bersivên dawî.

Yek ji herî girîng kîşeyên rastiya kurdî di tîkiliya ne aram di navbera kiriyara siyasî û naskirina siyasî de xwe dide xuyakirin. Gelê Kurd, di hemû herêmên xwe de, ji kiriyara dîrokî dîr nebûye; belkî di şeweyên cihê yên rêxistinîkirina siyasî, beşdariya civakî, tîkoşîna çandî, û heta di avakirina modelên rêveberiya herêmî de jî amade bûye. Lêbelê, ev amadebûn bi domdarî li hember sînoren naskirina fermî ya tam tê pêşwazîkirin, ku ev yek kiriyara siyasî dike rastiyeke heyî bêyî ku bibe avahiyeke stabîl û bi fermî hate pejirandin di pergala herêmî de.

Ji vir ve, pirsê bingehîn tenê ne “azadî” ye, lê belê çawa ye ev azadî? Ma mafêke siyasî ya tam e? An şeweyêke rêveberiya xweçihî ya parçeyî ye? An tenê qadeke danûstandinê ye di navbera hêzên ku jî îradeya herêmî zêdetir in? Nebûna biryarê di vê pirsan de sedem e ku azadî bibe tîgihîştinek derengkirî, ne rewşeke temam.

Di aliyê din de, nayê bêguman kirin ku rastiya kurdî ne yek avahiyeke siyasî ya yekpare ye, lê belê dîmeneke cihê ya ezmûn, dîtin û pozîsyonên siyasî

ye. Ev cihêrengî, her çiqas dewlemendiya civakî û siyasî nîşan dide, lê di heman demê de tevliheviya zêdetir zêde dike di avakirina projeyêke siyasî ya yekgirtî an jî dîtineke giştî de, di nav çarçoveyêke herêmî de ku her tim projeyên serbixwe li derveyî mantiqa dewletên heyî teşwîq nakin.

Lêbelê, yek ji taybetmendiyên rastiya kurdî di deh salên dawî de berdehamiyê kiriyara siyasî ye, her çiqas guherînen mezin rû didin; çî di forma protestoyên civakî de, çî di rêxistinên siyasî de, çî di ezmûnên rêveberiya xweçihî de, û çî di pêşketina çandî û zimanî de. Ev berdehamiyê kiriyara siyasî nîşan dide ku nebûna çareseriyêke dawî ne nebûna îradeya siyasî ye, lê belê berdehamiyê vegarandina heman pirsê bi şeweyên cihê ye.

Azadî di vê çarçoveyê de tenê di nava ragihandina siyasî ya yekcar de nayê tîgihîştin, lê belê pêvajoyêke dîrokî ya dirêj e ku tê de siyasî, civak, nasname û dewlet bi hev re tîkildar dibin. Û dema azadî dibe pirsê muheqker, ev ne tê wateya wê ku ew winda bûye, lê belê tê wateya wê ku ew ji asta “bersiva amade” derbas bûye û ketiye asta “pevçûna berdehamiyê a li ser wateyê”.

Yek ji xeternaktirîn rewşên ku ev rastî tê de rû bi rû dimîne ew e ku ev derengkirin bibe rewşeke domdar, bi awayekî ku îstîsna dibe qaîde, û çawerêkirin bibe şûna biryardanê. Di vê rewşê de, pirs nayê rakirin, lê belê zindî tê hiştin bêyî ku were gihandin bersivê.

Derbasbûna ji vê rewşê ne tenê bi gotar û axaftinê dikare bibe, lê belê bi ji nû ve avakirina tîkiliyek hevseng di navbera naskirîna û rastiya civakî de, û di navbera mafên ferdî û kolektîf de, û di navbera mantiqa dewletê û mantiqa cihêrengiyê de. Aramiya herêmê nikare li ser derengkirina pirsên bingehîn were avakirin, lê belê li ser rûbirûbûna wan di çarçoveyêke adil û berdehamiyê de ye.

Di dawiyê de, rastiya kurdî li herêmê mîna keke zelal e ku pirsê girêkê ku pirs caran tîne derengkirin winda nabin, lê belê berhev dibin, û azadiya ku wek pirsê vekirî tê hiştin heta bêdawî, ne ku winda dibe, lê belê dibe çavkaniyêke domdar a tansiyonê ya dîrokî û siyasî.

Bi vî awayî, hevoka herî rast ji bo ravekirina vê rewşê ne ew e ku azadî winda ye, lê belê ev e:

Dema azadî dibe pirsê muheqker, dîrok bixwe dibe çavdêriya dirêj a bê encam.

Jin û azadî

ji pirsê hebûnê ber bi şerê wekheviyê di qadên giştî de

Domah

pîvandin. Tîkiliya di navbera jin û azadiyê de tîkiliyek şertî an jî sektorî nîne, lê tîkiliyek e ku asta pêşketina her civakê di tîgihîştina wê ya tîgînê edalet û hemwelatîyê de eşkere dike. Civaka ku mafên tevahî yên jinê misoger nake, nikare îdîa bike ku tîgîna azadiyê li wê temam e, ji ber ku azadiya perçebûyî li gor zayendê, ji mafekê giştî dibe imtiyazekî nehevî.

Di şertên siyasî û civakî yên tîkildar û aloziyê de, pirs caran mafên jinan dibe qadek ceribandîne ji bo pevçûnek kûrtir li ser xwezaya xwe ya dewletê: gelo ew dewletek hemwelatîyê wekhev e ku li ser berdehamiyê ya qanûnê ava dibe? an jî dewletek e ku mafê de li gor nêrînen civakî û çandî yên kevneşopî tîne rêvebirin, yên ku di awayên cuda de cudahiya ji nû ve hilberînin? li vir, nakokî di navbera axaftina siyasî ya ku li ser azadiyê diaxive û rastiyeke de sînoran ji nû ve hilberîne.

Mijara jinê nayê fêm kirin ji ber veqetandina wê ji strukturên qanûnî û siyasî yên

ku civakê rêve dibin. Ji ber ku kêmbûna temsîliya wekhev di nav pozîsyonên biryarê de, lawaziya parastina qanûnî li dijî tundî û cudakarîyê, û sînorkirina beşdariya aborî û siyasî, ne tenê mijarên civakî ne, lê belkî nîşanên xwezaya xwe ya pergala siyasî ne. Her pergala ku wekheviya tevahî di nav welatîyan de qebûl nake, dibe ku hiyerarşiyekê di nav civakê de ji nû ve hilberîne.

Her çî dibe jî, jin ne tenê mijarek ji bo polîtîkayên giştî ne, lê ew aktorek bingehîn a siyasî, civakî û çandî ne di jin nû ve çêkirina tîgîna azadiyê de. Di gelek ezmûnên dîrokî de, jin ne tenê di pozîsyona wergirtinê de bûn, lê di nav tevgerên guhertina civakî û siyasî de jî beşdar bûn; çî di tîkoşînên serxwebûnê de, çî di parastina mafên medenî de, û çî di avakirina qadên nû yên beşdariyê ya giştî de.

Azadî di wateya xwe ya rastîn de ne tenê rakirina sînoren qanûnî ye, lê ji nû ve pênasîkirina tîkiliya di navbera ferd û civakê de li ser bingehên wekhevî, rûmet û pejirandina hevdu ye. Ji vî perspektîfê ve, mijara jinê dibe pîvanek bingehîn ji

Dîsa: Ma Mafê Gelan heye ku Çarenûsa xwe Diyarkirinê bikin?

Domahî

cîhan ber bi nasîna mafê civakan di hîlbijartina şeweya hebûna xwe ya siyasî û diyarkirina pêşeroja xwe bi azadiyê ve diçe. Lêbelê, dîrbûna di navbera nivîsarên qanûnî û rastiya siyasî de her dem ji ya ku di peyman û ragihandinên navneteweyî de tê xuyakirin berfirehtir bûye. Ji ber vê yekê, îro ev pirs derdikeve ku ji çarçoveya qanûnî derbas dibe û dibe pirsê siyasî, exlaqî û dîrokî di heman demê de: ma hîn jî mafê rastîn heye ku gelan çarenûsa xwe diyarkirinê bikin, an jî ev maf bûye prensîbeke hîlbijartî ku bi hevsiyên hêzê tê kontrolkirin zêdetir ji wan pîvanên dadperweriyê?

Tîgihîştina “çarenûsa xwe diyarkirinê” di çarçoveyêke dîrokî de pêk hat ku bi berxwedana împaratoriyan û bilindbûna tevgerên neteweyî û rizgarkirinê ve girêdayî bû, tevgerên ku mafê xwe dixwestin ku karûbarên xwe bi xwe birêve bibin. Paşê, ev prensîp piştî du şerên cîhanî qewimandina xwe fireh kir, bi taybetî bi pêlên rizgarkirina ji kolonîalizmê li Asya, Afrîqa û Amerîkaya Latîn. Wê demê xuya bû ku civaka navneteweyî ber bi nasîna wê ve diçe ku gelan tenê mijarên rêveberiyê nînin, belkî çavkaniya rewaqiya siyasî û xwediyê mafê diyarkirina pêşeroja xwe ne.

Lêbelê, ezmûna dîrokî ya piştî wê nîşan da ku nasîna teorîk a mafê ne wateya nasîna pratîk a wê ye. Cîhana ku piştî girî da mafê gelan di diyarkirina çarenûsa xwe de, heman cîhan bû ku ev maf bi standardên cihê bi kar anî. Di hin rewşan de daxwazên hin gelan ji bo serxwebûnê an jî rêveberiya xweçihî hatin piştgirîkirin, lê di rewşên din de daxwazên hin gelan hatin paşguhkirin an jî wek xetereyêke li hember aramiya herêmî û berjewendiyên hêzên mezin hatin binavkirin.

Ji vir ve, ev nakokîya bingehîn derdikeve: eger çarenûsa xwe diyarkirin mafêke giştî ya mirovî û siyasî ye, çima li gorî rewşan bi awayên cihê tê sepandin? Çima li cihêke wek mafekê rewşa tê naskirin, lê li cihêke din wek xetere an jî tehdît tê hesabandin? Ma rewaqiya vî mafê li gorî îradeya gelan tê diyarkirin an li gorî hesabên hêz û bandorê?

Ev pirs ne tenê li ser yek gel e, belkî bingehê pergala navneteweyî ya nûjen tîne lîstin. Pirsê girêkê ne di hebûna prensîba çarenûsa xwe diyarkirinê de ye, lê di mekanîzmayên sepandin û sînoren nasîna wê de ye. Caran xuya dike ku qanûna navneteweyî ev mafê di asta prensîbê de qebûl dike, lê siyaseta pratîkî wê sînor dike. Bi vî awayî, gelek gelan di navbera rewaqiyeke qanûnî ya bîkêmasî û rastiyeke siyasî ya sînorkirî de dimînin.

Yek ji guhertinên girîng ên van deh salên dawî de ew e ku tîgihîştina çarenûsa xwe diyarkirinê ji mijareke bi tenê bi

bo pîvandina veguhastina civakê ji mantiqa desthilatdariyê ya hiyerarşik ber bi mantiqa hemwelatîyê ve.

Di rastiya siyasî ya hemdem de, ev nakokî hîn jî heye; her çiqas axaftinên fermî li ser wekhevî û mafan berfireh bibin, dîsa valahiya di navbera nîgarên qanûnî û pratîka rastîn de maye. Ev nakokî ne tenê taybetî ye ji bo civakê, lê taybetmendiyek giştî ye di gelek şertên ku di qonaxên veguhertinê an ji nû ve avakirinê de ne.

Derbasbûna vî valahiyeke ne bi axaftinê tenê dibe, lê bi ji nû ve avakirina pergala mafan li ser bingehên destûrî û qanûnî yên zelal, ku ji jinan re ne tenê parastinê, lê jî beşdariya rastîn di çêkirina biryarên siyasî û civakî de misoger dike. Ji ber ku wekhevî ne encamekî piştî pêşketinê

serxwebûnê ve girêdayî, bûye tîgihîştinek firehtir ku tê de beşdariya siyasî, naskirina nasnameya çandî û zimanî, û parastina mafên kolektîf di nav dewletên heyî de jî tê girtin. Gelan ne her dem dixwazin dewletek serbixwe ava bikin, belkî hin caran dixwazin formên siyasî yên dadperwertir ava bikin ku beşdariyê, rewaqiyeke û rûmetê ji wan re misoger bike.

Lêbelê, ev guhertin ne pirsê girêkê

bingehîn ji holê ranebir, belkî wê di şeweyên nû de ji nû ve hilberand. Hîn jî gelek gel û kom di rewşek de ne ku neçar in hebûna xwe ya siyasî û çandî îsbat bikin berî ku mafên xwe bixwazin. Û hîn jî nasîna mafan caran ji hesabên hêzê pirtir li ser pîvanên dadperweriyê nayê avakirin.

Di Herêma Rojhilata Navîn de ev nakokî hîn jî girantir xuya dike. Herêm ku sînoren wê yên nûjen di şert û mercên dîrokî û kolonîal de hatine avakirin, hîn jî pirsê girêkê vekirî hildide li ser nasname, hemwelatîbûn, temsîla siyasî, û tîkiliya di navbera dewlet û civakê de. Ji ber vê yekê, nîqaş li ser çarenûsa xwe ne tenê li ser dîrokê ye, belkî li ser pêşeroja herêmê û awayê jiyana hevpar a pêkhatiyên wê ye.

Parastina mafê gelan di diyarkirina çarenûsa xwe de ne tê wateya gazîkirina serxwebûnê an jî guhertina sînoren heyî, her weha redkirina zordariya li ser gelêk ne tê wateya piştgirîkirina projeyêke siyasî ya taybet. Bingehê fikrê ew e ku gelan ne amûr in di destê siyasî de, belkî xwediyê mafêke bingehîn in ku beşdar bin di diyarkirina pêşeroj û çarenûsa xwe de, di çarçoveyên ku azadî, dadperwerî û aramî bi hev re misoger dikin.

Pirsê herî girîng ev e: ma mafê çarenûsa xwe diyarkirinê bûye parçeyek ji dîroka borî ya cîhanê, an jî hîn jî yek ji wan mafan e ku rewaqiya xwe ya exlaqî û qanûnî winda nekiriye, her çiqas pergala navneteweyî guherînen mezin jî di nav xwe de girtiye?

Belkî bersivêke yekane tune ye. Lê ya ku eşkere ye ew e ku gelên ku ji beşdariya diyarkirina çarenûsa xwe tîne bêpar kirin, di heman demê de ji beşek girîng a azadiya xwe û rûmeta xwe ya siyasî bêpar dibin. Û aramiya ku li ser paşguhkirina îradeya civakan tê avakirin, her çiqas di demê de xurt xuya bike jî, di rastiyeke de lawaz û demkî dimîne.

Ji ber vê yekê, ev pirs li ber siyasî, qanûn û dîrokê xwe vekirî dimîne:

Ma hîn jî mafê gelan heye ku çarenûsa xwe diyarkirinê bikin, an jî ev maf bûye girêdayî bi hevsiyên hêzê di cîhanek de ku pirs dipeyivî li ser azadiyê, lê wê tenê bi awayek hîlbijartî pêk tîne?

ye, lê şertê bingehîn a wê ye.

Di dawiyê de, dikare were gotin ku pirsê “jin û azadî” ne tenê pirsê civakî ye, lê pirsê siyasî û felsefî ye di binyadê xwe de, ji ber ku ew sînoren xwe ya azadiyê eşkere dike: gelo azadî wekhevî ye ku tê dayîn û hatin vekişandin, an jî prensîbek giştî ye ku tenê gava hemûyan bigire temam dibe?

Dema ku azadî bi vî pîvanê were pîvandin, cihê jinê di civakê de ne hûrgulî, lê pîvanek rastîn a mirovahî û edaleta dewletê dibe.

Jin Jlyan e, azadî Jlyan e

Rojava û Desthilata Nû ya Sûriyê: Kêşeya Entegrasyonê û Sînorên Hevpariyê

Siyasî

Domahî

erdnîgarî “Rojava”—ji nû ve xurt bûye. Ev herêm êdî tenê wek qada periferîk nayê fêmkirin, lê wek qada siyasî ya ku tê de modelek cuda ya birêvebirina karûbarê giştî hatiye pêşxistin: modela xwesarî, pîrrhejmarî ya herêmî, û hewildanên ji nû ve pênasekirina tîkiliya navbera civak û desthilatê ji derveyî çarçoveya navendî ya kevneşopî.

Di vê çarçoveyê de, pîrsê tîkiliya navbera Rojava û desthilata navendî ya nû li Dimaşqê bû yek ji pir herî hestiyar û tevlihev ên paşeroja Sûriyê. Lê girîngiya vê pîrsê tenê ji aliyê siyasî ya rasterast nayê, belkî ji ber wê yekê ye ku ew nîşan dide dijberiyek kûr di tîgihîştina xwe ya dewletê de: gelo ev dewlet dewletek navendî ya kevneşopî ye ku desthilata xwe bi yekgirtina biryara siyasî û îdarî ji nû ve saz dike? An jî dewletek e di qonaxa ji nû ve avakirina xwe de, ku neçar e pîrrhejmarî ya ku salên şer pêk anîne wek rastiyeke siyasî gebûl bike?

Rêgeza bingehîn a vê kêşeyê ne di teknîkên îdarî an jî rîkûpêkên destûrî yên beşdarî de ye, her çend girîng bin, lê di xwezaya dîtina dewletê de ye ku her du alî tê de cih digirin. Nîqaş ne tenê li ser sînorên hêz û erkên herêmî, belkî li ser şerê navbera du modelên cihêreng ên dewlet û civakê ye: modelek ku navendîbûn wek garantîya yekbûn û aramiyê dibîne, û modelek din ku berfirekîrîna desentralîzasyonê û pîrrhejmarî wek şertê bingehîn ê rêgirtina li dubarebûna krîzan dibîne.

Ji ber vê yekê, pîrsê rastîn ne ew e ku gelo entegrasyonê navbera Rojava û dewleta Sûriyê ya nû gengaz e an na, belkî ew e ku ev entegrasyon çawa tê pênasekirin, li ser kîjan bingehên siyasî û destûrî dikare were avakirin, û sînorên wê yên di navbera “hevpariya siyasî” wek tîkiliyek hevseng di navbera aliyên cihêreng ên di hundirê dewletek yekgirtî de, û dubarekirina şeweyên “hegemoniya navendî” de kîjan in—şeweyên ku di beşek girîng de sedemên bingehîn ên ji hev veqetandina tîkiliya navbera dewlet û civakê bûn di deh salên paşîn de.

Tecrubeya Sûriyê di du deh salên paşîn de, û bi giştî di dîroka dewleta nûjen de, nîşan dide ku kêşeya bingehîn ne di xwe ya cihêrengî de ye, belkî di rîbaza birêvebirina wê de ye. Rîbaza navendî ya hişk, ku bi tîra xwe cih nadayê pîrrhejmarîya etnîkî, çandî û siyasî, alîkar bû ji bo çêkirina qebralixek kûr di navbera navend û periferiyê de. Ev qebralix ne bi amûrên ewlehî an îdarî hat çareserîkirin, belkî di demekê de bi hilweşîna giştî ya siyasî re teqîya. Ji ber vê yekê, her hewildanek ji bo ji nû ve avakirina dewleta Sûriyê bê çareserîkirina vê kêmasiya bingehîn de xetera dubarebûna heman krîzê hilgire, her çend bi şeweyên cihêreng be jî.

Di aliyê din de, tecrubeya ku di Rojava de di salên şer de çêbû, ne tenê rewşek demkî an reaksiyonek şertî bû, belkî bû modelek siyasî û îdarî ya ku xwedî taybetmendî, saziyên xwe û tîgihîştinên xwe yên tîkiliya navbera civak û desthilatê ye. Ev model, bêyî ku li ser wê bi tevahî re razîbûn hebe an na, bûye beşek ji rastiya siyasî ya Sûriyê, û nayê guhertin an kêmkirin bê ku kêşeyekî qanûnî û siyasî ya kûr neyê vekirin li ser kîjan kes “dewlet”, “welatîbûn” û “nûneratiya siyasî” di qonaxa pêşerojê de pênase dike.

Li vir kêşeya navendî derdikeve: eger armanc avakirina dewletek Sûriyê ya yekgirtî û berdewam be, ev armanc nayê bidestxistin bi vegeandina navendîbûna kevn, û ne jî bi tîkîrîna hemû formên rîxistinî yên herêmî yên ku di dema şer de hatine pêşxistin. Lê divê hevpeymanek nû ya siyasî were avakirin ku li ser naskirina hevpar, û ji nû ve belavkirina hêzê bi awayekî destûrî û zelal ava bibe, ku di navbera yekbûna dewletê û mafên pêkhate û herêman de hevsengiyek çêbibe.

Her çareserîya pêşerojê ya navbera Rojava û desthilata Sûriyê ya nû de girêdayî be bi derbaskirina mantika “serkeftin û tîkîrîna” ber bi mantika “peymanîya siyasî”. Dewlet piştî pevçûnê bi tenê li ser bingehê serweriya siyasî nayên avakirin, belkî li ser bingehê veguherandina dijberiyên bi rîkûpêkên saziyî yên berdewam. Di rewşa Sûriyê de, ev veguherîn ji her demekê pêwîsttir xuya dike, ji ber qewimandina parçekirina kûr a siyasî û civakî ya ku salên şer afirandine.

Di vê çarçoveyê de, entegrasyonê navbera Rojava û Dimaşqê ne tenê pîrsêk îdarî ye li ser çawa hevpeymanîya saziyan an yekgirtina avahiyan, belkî pîrsêk bingehîn e li ser wateya xwe ya dewletê: gelo ew amûrek navendî ya kontrol û desthilatdariyê ye? An çarçoveyek siyasî ya hevpar e ji bo pîrrhejmarî û cihêrengiyê? Û gelo dikare yekbûnek siyasî ya domdar bê avakirin bêyî ku cih bidin cihêrengiyê wek elementek bingehîn di pêkhateya civaka Sûriyê de?

Wesla bersivdana van pîrsan de di dawiyê de ne tenê şeweya tîkiliya navbera Rojava û desthilata Sûriyê ya nû diyar bike, belkî paşeroja tevahî ya dewleta Sûriyê jî: an dewletek ku krîzên xwe yên kevn dubare dike, an dewletek ku xwe ji nû ve li ser bingehên nû pênase dike û dikare rastiya ku di salên şer ên dirêj de hatî afirandin bi cih bigire.

Yekem: Ji krîza Sûriyê ber bi jidayîkbûna ezmûnek siyasî ya nû

Ezmûna Rojava wek projeyek teorîk a abstrakt an jî wek avakirinek felsefî ya ji rastiyeke qutbûyî derketiye holê, belkî di çarçoveyek dîroki ya pir tevlihev de hatiye çêkirin ku krîza Sûriyê ji dema destpêka wê ve pêşkeş kiriye. Hilweşîna hêdî-hêdî ya saziyên dewletê li beşên berfirekî erdnîgariya Sûriyê, û kêmbûna şiyana navendî ji bo birêvebirina herêmên periferîk, bû sedem ku valahiyên siyasî, ewlehî û îdarî derkevin holê, û ev jî derfetê ji nû ve ji bo şeweyên nû yên rîxistinkirina civakî û siyasî vekir.

Di vê çarçoveyê de, li bakur û rojhilatê Sûriyê şeweyên cihêreng ên rîveberîya herêmî derketin holê. Ev şeweyan ne

tenê çareseriyên demkî bûn ji bo rîveberîna krîzek ewlehî an jî mirovahî, belkî hêdî-hêdî pêşketin ber bi avahiyeke siyasî û îdarî ya tevlihevtir, ku li ser tîgihîştinên desentralîzasyonê demokratîk, berfirekîrîna beşdariya herêmî, û ji nû ve pênasekirina tîkiliya navbera desthilat û civakê li derveyî çarçoveya dewleta navendî ava bû.

Di dema salên şer de, Rojava êdî ne tenê wek berdewamiyek erdnîgarî an herêmek periferîk di nav dewleta Sûriyê de hate fêmkirin, belkî veguherî qada siyasî-civakî ya ku projeyek cihêreng di tîgihîştina dewletê, konseptê hukumdariyê, û mekanîzmayên rewatiya siyasî de hilgirt. Li wir ezmûnek pêk hat ku hewl dide tîkiliya navbera pêkhateyên etnîkî û çandî yên cihêreng, û navbera civaka herêmî û saziyên wê yên îdarî ji nû ve saz bike, li ser bingeha pîrrhejmarî û hevpariyê, ne li ser monopolîya siyasî.

Ji vir ve, di nav şert û mercên Sûriyê de hevkeşeyek siyasî ya nû dest pê kir ku ji dualîtiya kevneşopî ya “dewlet û civak” derbas dibe, û di cih de dualîtiyek

tevlihevtir diafirîne: ji aliyêkê ve desthilatek navendî hewl dide fonksiyonên dewletê ji nû ve bigire dest û biryara siyasî û îdarî di bin çarçoveya xwe de yekgirtî bike; û ji aliyê din ve ezmûnek siyasî ku di şertên şer de pêk hatiye û dibîne ku krîza Sûriyê ne tenê kêmasiyek demkî ya avahiya dewletê bû, belkî encama kêmasiyek bingehîn a modela navendî ya hukumdariyê ye. Ji ber vê yekê, derbaskirina krîzê ne bi vegeandina heman modelê dikare bê kirin, belkî bi ji nû ve pênasekirin an guhertina radîkal a wê.

Ji bo jiyanê çêtir, edaleteke firehtir, û pêşerojek ku li hemûyan şayeste be.

Di navbera van du tîgihîştinan de, bingehê şerê siyasî yê pêşerojê li Sûriyê tê diyarkirin: gelo çareserî di vegeandina dewletek navendî ya kevneşopî ya ji nû ve sererastkirî de ye? an jî di avakirina peymanek siyasî ya nû de ye ku pîrrhejmarîya siyasî û îdarî wek beşek ji avahiya dewletê, ne wek îstîsnamek li ser wê, qebûl dike?

Ev cudabûna di dîtîna de ne tenê cudabûna di siyasetan an berjewendîyan de ye, belkî nîşana cudabûnek kûrtir e di tîgihîştina wateya xwe ya dewletê de, fonksiyona desthilatê, sînorên navendê, û mafên periferiyê. Ji ber vê yekê, ezmûna Rojava bûye hêmanek bingehîn di nîqaşa paşeroja dewleta Sûriyê de, ne tenê dosyayek ji dosyayên krîzê.

Duyem: Kêşeya naskirina siyasî

Mijara naskirina siyasî yek ji mijarên herî tevlihev e di tîkiliya navbera Rojava û desthilata Sûriyê ya nû de. Ji ber ku ev kêşe ne tenê bi rîkûpêkên îdarî, rîkeftinên ewlehî an jî parvekirina teknîkî ya erk û desthilatan di navbera navend û periferiyê de tîkildar e, belkî di bingehê xwe de pîrsêk kûrtir vedike: naskirina rastiyeke nû ya siyasî û civakî ya ku di dema salên şer de çêbûye û hêdî-hêdî bûye beşek ji avahiya rastîn a li ser erdê, bêyî ku asta qebûl an redkirina siyasî ya wê were hesabandin.

Kêşeya bingehîn ew e ku “naskirin” di çarçoveya Sûriyê de êdî ne tenê pîrsêk qanûnî an destûrî ye, belkî bûye tîgihîştinek siyasî ya tije bar û nakokî, ku rasterast bi xwezaya xwe ya dewletê ve girêdayî ye: gelo ew dewletek e ku modela xwe ya navendî ya kevneşopî bi hin guhertinên şiklî ji nû ve hilberîne? An jî dewletek e di qonaxa ji nû ve damezrandinê de, ku neçar e veguherînên ku rastiya qada şer û civakê di dema krîzê de afirandine tîxe nav xwe?

Ji dîtîna ezmûna Rojava, tu pêvajoya entegrasyonê siyasî ya rastîn nayê xeyalkirin bê naskirina saziyên ku li ser erdê hatine avakirin, û bê qebûlkirina şeweyên rîveberîya herêmî yên ku di dema şer de pêş ketine. Her weha, pêwîst e taybetmendiyên çandî û neteweyî yên pêkhateyên herêmê werin nas kirin, û herêmên herêmî mafê xwe yê birêvebirina karûbarên xwe di çarçoveyek neteweyî ya hevpar de hebînin—çarçoveyek ku li ser prensîpên demokrasiya rastîn, pîrrhejmarî û nebûna derxistinê (îqsâ) ava bibe. Li gorî vê tîgihîştinê, naskirin ne îmtiyazek siyasî ye ku tê dayîn, belkî şertê bingehîn e ji bo avakirina tîkiliyek hevseng û aram di navbera navend û herêman de.

Li aliyê din, hin beşên hêzên siyasî yên navendê vê mijarê wek kêşeyek girêdayî bi tîgihîştina serwerî û yekbûna dewletê dibînin. Ji vê dîtîna de, berfirekîrîna naskirina avahiyan herêmî dikare wek gavêk were fêmkirin ku ber bi ji nû ve parvekirina desthilatê diçe, ya ku dikare bandorê li navendîbûna biryara siyasî bike, an jî deriyê modelên rîveberiyê veke ku li gorî tîgihîştina kevneşopî ya dewleta navendî ya ku di dîroka Sûriyê de hatiye damezrandin nayên.

Ji vir ve, paradoksa bingehîn a vê tîkiliyê derdikeve holê: di dema ku Rojava naskirina siyasî wek deriyê bingehîn ji bo avakirina yekbûnek neteweyî ya aramtir û hevsengtir dibîne, hin navendên desthilatê vê naskirinê dikarin wek xeterek ji bo parçebûna navendê an lawazkirina kontrola wê ya li ser qadê siyasî binirxînin. Di navbera van du tîgihîştinan ên dijber de, derfeta gihîştina formûlek siyasî ya hevpar ku dikare bibe peymanek domdar û aram, zêdetir tevlihev dibe.

Bi vî awayî, kêşeya naskirinê ne tenê nakokiyek teknîkî an îdarî ye, belkî îfadeya krîzek kûrtir e di pênasekirina xwe ya dewleta Sûriyê de, û di diyarkirina xwezaya tîkiliya navbera desthilat û pîrrhejmarî, û di navbera yekbûna siyasî û cihêrengiya civakî de. Ev yek jî dike ku ev kêşe bibe yek ji herî hestiyar û tîrêjdar ên tensiyonên siyasî di paşeroja Sûriyê de.

Sêyem: Entegrasyon an Îlhak?

Ji aliyê teorîk ve, tîgihîştina “entegrasyonê” yek ji tîgihîştinên erênî yên zanistên siyasî û teoriyên avakirina dewletê →

“Hiş wek erdê ye; divê were çandin da ku hilberîne; ji ber ku ramanên mezin ji tovên zanî û xwedîlêkolîna (tefekkûrê) mezin dibin.”

Rojava û Desthilata Nû ya Sûriyê: Kêşeya Entegrasyonê û Sînorên Hevpariyê

Domahî

ye. Ew li ser wê bingehê ava dibe ku pêwendiyek siyasî ya hevpar û beşdarî di navbera pêkhate û aliyên cihêreng ên di hundirê yek dewletek de pêk were, bi vî awayî ku yekbûnek siyasî ji nû ve were hilberandin ku ne li ser îqsa û derxistinê, belkî li ser pîrhejmarî û rêxistinîkirina hevpar a desthilatê ava bibe. Di vê wateyê de, entegrasyon nêzîkî formûlekî hevîrêzî ye ku armanc dike qada siyasî ji nû ve di çarçoveyek saziyî ya hevpar de bicivîne, bêyî ku cihêrengiyên civakî, çandî an îdarî yên heyî werin înkâr kirin.

Lêbelê, tecrubeya dîrokî ya berawirdî nişan dide ku têgihîştina entegrasyonê ne her tim pêvajoyek bêalî an hevseng e. Di hin çarçoveyên siyasî de, ew dikare veguherî pêvajoyek nehevseng, ku tê de tîkiliya navbera navend û periferiyê ji nû ve bi awayekî ku ber bi berjewendiya aliyê hêzdar diçe tê saz kirin, çî li asta dewletê be û çî li asta avahiya desthilatdariyê ya heyî.

Di rewşên weha de, têgihîştina entegrasyonê hêdî-hêdî dikeve nav tiştê ku dikare wek “îlhaka siyasî” were binavkirin; ango pêvajoyek ji nû ve tê de avakirina tîkiliya navbera yek navend, herêmek an pêkhateyek siyasî û avahiya dewletek heyî, bêyî ku taybetmendiyên wê yên ku di çarçoveyek dîrokî de pêk hatine bi tîrê were qebûl kirin. Li vê qonaxê, entegrasyon wateya xwe ya hevparî ji dest dide, û veguherî amûrek ji bo ji nû ve hilberandina navendbûnê—her çend bi şeweyek nûjen an jî zêdetir nermkirî di formê de be jî—lê bêyî ku bingehê tîkiliya desthilatî ya navbera navend û periferiyê biguherîne.

Di rewşa Sûriyê ya taybet de, ev tîrs bi awayekî zelal di nîqaşên li ser paşeroja tîkiliya navbera Rojava û desthilata Sûriyê ya nû de derdikeve holê. Eger armanca entegrasyonê ew be ku saziyên herêmî li gorî peymanek destûrî ya nû di nav dewleta Sûriyê de ji nû ve werin bicivandin, bi heman demê re parastina taybetmendiyên îdarî û çandî û mafên rêveberiya herêmî di çarçoveyek demokratîk û desentralîzekirî de, hingê ev dikare bibe bingehê ji bo hevpeymaniyek siyasî ya rastîn ku li ser hevsengî û naskirina hevdu ava bibe.

Lêbelê, eger entegrasyon wek pêvajoyek ji holê rakirina saziy û avahiyên ku di dema salên şer de hatine avakirin were fêmkirin, û ji nû ve tê de di nav modela navendî ya kevneşopî de werin helandin, bêyî ku guhertinên siyasî û civakî yên ku li ser erdê qewimîne werin hesibandin, hingê ev pêvajoyek ne dikare wek entegrasyon bi wateya siyasî ya rast were binavkirin. Belkî ew pêvajoyek “îlhaka siyasî û îdarî” ye ku di encamê de mantika navendbûnê ji nû ve hilberîne, û heman kêşeya bingehîn a avahiya dewletê ya ku krîza Sûriyê tevlihev kir, bidomîne, ne ku wê çareser bike.

Çarêm: Sînorên hevpeymaniya mumkin

Her têgihîştinek ji bo hevpeymaniya siyasî di navbera Rojava û desthilata Sûriyê ya nû de ne dikare tenê li ser hevsengiya hêzê were avakirin. Ji ber ku hevpeymanên ku li ser mantika serwerî an serketina qada şer tîne damezrandin, bi gelemperî hevpeymanên lawaz in, û di dema guhertinên siyasî de an jî di dema ji nû ve avakirina mîzaniyên hêzê de dikarin bi zûbûn ji hev veqetin. Hêz, her çiqas di demekê de rolek bingehîn hebe jî, bi tenê nikare peymanek siyasî ya aram û domdar çêbike; belkî dikare rêkûpêkên demkî biafirîne ku di

bin rûyê wan de nakokiyên neçareserkirî veşartî ne.

Ji ber vê yekê, hevpeymaniya domdar tenê dikare li ser çend bingehên siyasî yên zelal û hevduqebûlkirî were avakirin. Di pêşîn de naskirina hevdu di navbera aliyên de wek hevpeymanên di hundirê yek çarçoveya siyasî de, ne wek aliyên bindest an jî pêvekîrî li avahiyek navendî. Li ser vê re, pêwîstiya avakirina astek ji bawerîya siyasî heye—hêmanek ku di şertên piştî pevçûnê de pir lawaz e, lê dîsa jî şertê bingehîn e ji bo her pêvajoyek derbasbûna ji mantika şer ber bi mantika hevjiyana siyasî.

Her weha, hevpeymaniyek cidî pêwîst dike ku berjewendiyên hevpar ên ku dikarin bi hev re têkevin hebe. Ev ne tenê di wateya taktîkî ya siyasî de ye, belkî di wateya bingehîn de ye ku tê de aramiya dewletê bi beşdariya hemû pêkhateyên wê di avakirina paşeroja wê de tê girêdan. Nebûna vê hevpeyvandina berjewendiyên tîkiliyê dikeve nav rewşek ku ji avakirina projeyek dewletê zêdetir bibe rêveberiya krîzê.

Di heman çarçoveyê de, ev bingeh jî naskirina pîrhejmarîya etnikî û çandî vedihewîne—yek ji rastiyên bingehîn ên civaka Sûriyê. Li gel vê, pêwîst e mafên siyasî, çandî û destûrî yên hemû pêkhateyan bêyî îstisna werin garantîkirin, bi vî awayî ku têgihîştina welatbûna hevseng were xurtkirin li şûna çalakiya siyasî an çandî ya li ser astên nehevseng. Her weha, ev pêvajoyek pêwîst dike ku formên zelal ên desentralîzasyonê demokratîk werin qebûl kirin, ku rê bidin civakên herêmî karûbarên xwe bi xwe birêve bibin di çarçoveya dewletê de, û di pêvajoya biryargirtinê de bi awayekî rastîn beşdar bibin li şûna ku tenê rola cîbicîkarî bigirin.

Di heman demê de, serkeftina her hevpeymaniyek pêşerojê pêwîst dike ku têgihîştina ewlehî ya kevneşopî di mijarên siyasî û civakî de were derbaskirin. Mijarên tîkildarî nasname, nûneratî û mafan nayên kêmkirin bo amûrên ewlehî an çareseriyên îdarî yên demkî, ji ber ku xwezaya wan a bingehîn ji vê asta zêdetir e. Lêbelê, çareserkirina wan pêwîst dike têgihîştinên siyasî û destûrî yên demdirêj, ku bikarin nakokiyên ji çavkaniyê şer ber bi qada rêxistinîkirina saziyî di nav dewletê de veguherînin.

Bêyî vê, her hevpeymaniyek mumkin dê berdeham li ber lîzînê be, ji ber ku ew dê ji bingehê siyasî yê ku rê dide ku peymanên demkî bibin peymanên domdar bêpar be—peymanên ku dikarin li hember guhertinên hundurî û herêmî yên ku hê jî dîmenê Sûriyê ji nû ve diafirînin bisekinin.

Pêncem: Aliyê Kurdî di hev kêşeya Sûriyê de

Pêwendiya navbera Rojava û desthilata Sûriyê ya nû ne dikare ji çarçoveya berfireh a kêşeya Kurdî li Sûriyê were veqetandin. Ev kêşe yek ji herî tevlihev û berdeham ên avahiya siyasî ya Sûriyê nûjen e. Kurd yek ji pêkhateyên bingehîn ên civakî û etnikî yên welat in, û hebûna wan a dîrokî bi rêkûpêkek dirêj a tîkiliyên siyasî û destûrî yên ne aram ve girêdayî ye, ku di deh-salan de daxwazên wan ên tîkildarî naskirin, maf û nûneratî her tim bûne mijara nîqaşên siyasî yên dubare.

Her çiqas di nav civaka Kurdî de dîtin û helwest ne yekpare û yekgirtî bin, belkî di navbera çend nêzîkatîyên siyasî û rêxistinîkirî de belav dibin ku cihêrengiya ezmûna Kurdî bi xwe nişan didin, dîsa jî dikare beşek hevpar were dîtin: daxwaza naskirina destûrî ya hebûna Kurdî, garantîkirina mafên siyasî, çandî û zîmanî, û her weha teqezkirina pêwîstiya beşdariya rastîn di avakirina paşeroja dewleta Sûriyê de—ne wek beşdariyek

sembolik, belkî wek beşdariyek bandorxwaz di avahiya biryargirtina siyasî de.

Ji vê dîtinê ve, kêşeya Kurdî ne tenê di çarçoveya daxwazên perçeyî an îdarî de tê kêmkirin, belkî wek beşek ji pîrsê bingehîn a xwe ya dewletê tê pêşkêşkirin: kîjan modela welatbûnê dikare were avakirin? Û kîjan formûla tîkiliya navbera dewlet û pêkhateyên wê dikare aramiyê bêyî îqsa an kêmbûnê garantî bike?

Ji ber vê yekê, her çareserîya siyasî ya pêşerojê ya Sûriyê ku van daxwazan ne di nav hesabê xwe de digire, an jî wan wek mijarên duyemîn ên dikarin werin paşxistin nêrî, nikare aramiya demdirêj biafirîne. Tecrubeyên berawirdî di civakên pir-etnikî de nişan didin ku aramî ne bi rêvebirina demkî ya krîzan pêk tê, belkî bi çareserkirina bingehên wan ên avahî û siyasî bi awayekî giştî, û bi ji nû ve pênasekirina tîkiliya navbera dewlet û civakê li ser bingehên dadperwerî û hevsengiyê.

Şeşem: Sûriyê di navbera navendbûn û pîrhejmariyê de

Ezmûna Rojava, di bingehê xwe de, krîzek kûrtir eşkere dike ku bi xwezaya dewleta Sûriyê bixwe ve girêdayî ye, û bi awayê ku ew rola xwe ya siyasî û civakî di qonaxa piştî şer de pênase dike. Ji ber vê yekê, pîrsê ku îro tê pîrsîn ne tenê bi çawanîya entegrasyonê Rojava di nav çarçoveya giştî ya Sûriyê de tîkildar e, belkî ji wê derbas dibe û dibe pîrsê bingehîn: Sûriya nû dê di paşerojê de kîjan modela dewletê qebûl bike?

Gelo Sûriyê dê ber bi ji nû ve hilberandina modela dewleta navendî ya kevneşopî here, ya ku di dehsalên dirêj ên berî krîzê de avahiya siyasî ya welêt birêve dibir? Modelek ku bi komkirina desthilatê li navendê û ji nû ve rêkûpêkkirina tîkiliya bi herêman re li gorî mantika kevneşopî ya îdarî û ewlehî tê naskirin? An jî dê bikeve nav pêvajoyek kûrtir a ji nû ve damezrandinê, ku li ser bingeha naskirina pîrhejmarîya siyasî, neteweyî û çandî wek rastiyeke bingehîn a civaka Sûriyê ava bibe—rastiyeke ku ne dikare were derbaskirin an jî kêmkirin?

Hilbijartina di navbera van du modelan de ne tenê hûrguliyek destûrî an îdarî ye, belkî bingehê nakokiya li ser paşeroja dewleta Sûriyê ye. Ji ber ku modela navendî, her çend sozên aramî û yekbûna biryarê bide jî, dikare di hundirê xwe de xetera ji nû ve hilberandina wan sedemên bingehîn hilgire ku berê bûne sedema teqîna krîzê, eger bingeh û tîkiliya wê bi civakê re ji nû ve neyê nixandî. Li hember vê yekê, modela demokratîk a pîrhejmarî, ya ku li ser hevpeymaniya siyasî û desentralîzasyonê berfireh ava bûye, astengiyên tevlihev derdixe holê ku bi çawî yekbûna dewletê were parastin bêyî ku bikeve nav xetera parçebûn an dabeşbûnê.

Di vê çarçoveyê de, Rojava ne tenê rewşek îdarî an dosyayek muzakerê ye, belkî bûye neynikek ku tengezeriya kûr a di avahiya dewleta Sûriyê de di navbera mantika navendê û mantika pîrhejmariyê de nişan dide; di navbera têgihîştina dewletê wek desthilatek yekgirtî, û têgihîştina wê wek çarçoveyek siyasî ya ku pêkhateyên cihêreng di xwe de digire.

Bersiva vê pîrsê ya bingehîn—kîjan Sûriyê tê xwestin ku were avakirin?—ne tenê dê xwezaya tîkiliya pêşerojê ya navbera Dimaşq û Rojava diyar bike, belkî dê rêça aramiya siyasî ya tevahî welêt jî diyarkirin. Ji ber ku dewletek ku tîkiliya xwe bi pîrhejmariya hundurîn re ji nû ve pênase nake, dê her tim di xetera dubarekirina krîzê xwe de bimîne. Lê dewletek ku serkeftî be di veguherandina vê pîrhejmariyê

siyasî

de bo çavkaniyek hêza siyasî û saziyî, dikare rêyekî cuda, aramtir û domdartin li pêşiya xwe veke.

Di dawiyê de, kêşeya entegrasyonê navbera Rojava û desthilata Sûriyê ya nû ne dikare tenê wek pîrsîrêkek teknîkî ya tîkildarî parvekirina desthilatê îdarî an ji nû ve rêxistinîkirina avahiyên saziyî were nixandî. Belkî, di bingehê xwe de, ew îfadeya nîqaşek siyasî û fikrî ya kûrtir e ku bi wateya dewletê bixwe, xwezaya welatbûnê, û bingehên hevpeymaniya siyasî di Sûriya piştî şer de ve girêdayî ye.

Ji ber vê yekê, entegrasyonê rastîn ne li ser mantika betalkirinê, bindestkirinê an jî ji nû ve helandina bi zorê di nav modela navendî ya girtî de ava dibe. Belkî ew li ser bingeha naskirina hevdu ya navbera aktorên siyasî û civakî ava dibe, û li ser avakirina peymanek siyasî ya nû ku tîkiliya navbera navend û civakê ji nû ve pênase dike. Ev peyman divê di heman demê de yekbûna siyasî ya welêt biparêze û mafên pêkhateyên neteweyî, çandî û îdarî di nav çarçoveyek hevpar de garantî bike.

Li hember vê yekê, her hewildanek ji bo ji nû ve sepandina yekbûnê bi amûrên navendbûna hişk, an jî bi paşguhkirina veguherînan bingehîn ên ku salên şer pêk anîne—ji aliyê derketina rastiyeke nû yên siyasî û îdarî ve—nikare encamekî din ji bilî dubarekirina heman krîzan biafirîne, her çend bi şeweyên cuda û tevlihevtir be jî. Ji ber ku ew hewl dide encaman bi zorê çareser bike, lê bêyî ku serî li çavkaniyên bingehîn ên pîrsîrêkê bide.

Ji vir ve, paşeroja tîkiliya navbera Rojava û Dimaşqê ne tenê bi rêyên muzakerên siyasî an jî rêkeftinên demkî dê were diyarkirin. Belkî ew girêdayî şiyana Sûriya nû ye ku veguherînek qalîteyî di têgihîştina dewletê de pêk bîne: ji mantika desthilatê wek amûrekî hegemonî û serweriyê ber bi mantika hevpeymaniyê wek çarçoveyekî hevpar; ji çanda bindestkirinê ber bi çanda naskirinê; û ji rêvebirina pîrhejmariyê wek barkirinek siyasî ber bi avakirina wê wek hêmanek bingehîn di avahiya dewleta nûjen de ku dikare domdarî û aramiyê misoger bike.

Bi gotîneke din, serkeftina Sûriya paşerojê ne tenê bi veqerandina saziyan an kontrola erdnîgarî tê pîvan kirin, belkî bi asta ku ew dikare pîrhejmariya xwe wek çavkaniyek hêzê, rewaiyê û aramiya siyasî biguherîne. Li ser vê bingeha nû tenê dikare dewletek were avakirin ku ne dubarekirina krîzê borî be, belkî bibe çarçoveyek siyasî ya ku hem yekbûna welêt û hem jî cihêrengiya pêkhateyên wê di nav xwe de bi awayekî hevseng û domdar li hev tîne.

"Azadî ew e ku tu xwedî dengê xwe bî, û rastiyeke wek ku tu dibînî bibêjî, ne wek ku yên din dixwazin."

Sûriyê di girêkê dewletê de: kî ji kî re hukum dike? û çawa?

Domahî

herêmî û hêzên navneteweyî yên bandor li ser dosyeya Sûriyê de hatine belavkirin. Biryarên ku bi ewlehiyê, aboriyê, sînoran, tîkiliyên derve, heta rêkeftinên leşkerî û îdarî li hin herêman ve girêdayî ne, bi awayekî rasterast an ne-rasterast ji van hevsiyên bandor werdigirin.

Di vê çarçoveyê de, nikare behsa rewayiyeke siyasî ya yekane were kirin ku desthilatdarî bi tenê di dest de bigire, wekî ku di dewletên aram de tê dîtin. Berevajî vê yekê, em li hember rewayiyên pêşbaz û tîkildar ne, ku her yek ji wan xwedî çavkaniyên xwe, amûrên xwe û qadên bandora xwe ne. Desthilatdariyek fermî heye ku saziyên dewletê ji Şamê birêve dibe û hewl dide rewayiya xwe ya siyasî bihêz bike. Di heman demê de, rêveberî û desthilatdariyên herêmî hene ku ji ber rêvebirina rojane ya civakê rewayiya de facto bi dest xistine. Her weha, hêzên leşkerî û ewlehiyê hene ku ji ber kontrola wan ya li ser erdê, di hilberandina biryaran de roleke girîng dilîzin. Li gel vê yekê, bandora diyarker a hêzên herêmî û navneteweyî jî heye ku êdî bûye beşek avahiya ya pêkhatiya biryara Sûriyê.

Ji ber vê yekê, krîza Sûriyê êdî tenê krîza pevçûna di navbera desthilatdariyên hundirîn de nîne, belkî di heman demê de krîza serweriya neteweyî ye. Desthilatdariya siyasî nikare biryarê bi tevahî di dest de bigire, aktorên herêmî jî ji hawîrdora xwe ya herêmî û navneteweyî serbixwe naxebitin, û hevsiyên derve êdî bûne beşek ji avahiya pergala siyasî ya heyî, ne tenê faktoreke zextê li ser wê.

Ji ber vê yekê, pirsê rastîn êdî ne ew e ku «Kî Sûriyê hukum dike?», belkî ev e ku «Kî biryara Sûriyê çêdike?». Ji ber ku hukumdarî bi hejmara saziyên ku desthilatdarî birêve dibe nayê pîvandin, belkî bi şiyana wê ya xwedîbûna biryara serwer a serbixwe û azad tê pîvandin. Heta ku îradeya neteweyî di navbera navendên bandorê yên hundirîn û derve de belav be, Sûriya dê zêdetir krîza dewletê bijî ji ku krîza hukûmetê, û zêdetir krîza serweriyê bijî ji ku krîza derbasbûna siyasî.

Sêyem: Dewlet di navbera raman û pratîkê de... ji dewleta neteweyî heta desthilatdariya derxistinê

Ezmûna Sûriyê, bi taybetî piştî rûxandina rejîma Baasê, ciyawaziyeke kûr nîşan dide di navbera dewletê wekî ramaneke siyasî ku li ser hemwelatiya wekhev û serweriya qanûnê ava dibe, û dewletê wekî amûrek ji bo monopolkirina desthilatê û derxistina dijberan. Ji vê aliyê ve, krîza Sûriyê ne tenê krîza kesana hikûmetan bû, belkî krîza avahiya dewletekê bû ku ji dehsalan ve li ser navendperestiya mutleq, înkara pirrengiya neteweyî, olî û mezhebî, û girêdana yekîtiya welat bi yekîtiya desthilatê ava bû.

Piştî rûxandina rejîma berê, hevî hebû ku dewleta Sûriyê li ser bingehê civakî ya nû were avakirin; bingehê ku hemû pêkhatiyên civakê nas bike û dewleteke demokratîk, pîralî, li ser hemwelatiya wekhev, nenavendîbûn, dabeşkirina desthilatan û rêzgirtina maf û azadiyan ava bike. Lê di vê xwendinê de, qonaxa nû heman mentiqê dubare kir ku dewleta Sûriyê

salan bi wê hate rêvebirin. Tenê bingeha îdeolojîk guherî: li şûna neteweperestiya Baasê, gotarek bi referansa îslamî ya cihadî derket holê, lê rêbazên hukumdarî li ser monopolkirina desthilatê, redkirina şerîkatiya siyasî û dîtina pirrengiyê wekî metirsiyek ku divê were bindestkirin maye.

Ev rêbaz di awayê muamelekirina bi gelek herêm û pêkhatiyên Sûriyê de jî xuya bû. Nêzîkatiya ewlehiyê û leşkerî li ser nêzîkatiya siyasî serdest bû, û navên wekî "mayînên rejîmê", "cudaxwazan", an "Qendîlî" wekî hincetên operasyonên leşkerî hatin bikaranîn, li şûna ku van pirsgirêkan bibin deriyek ji bo diyalogeke neteweyî ya fireh ku kokên krîza Sûriyê çareser bike.

Bi vî awayî, dewleta di forma xwe ya nû de nikarî bibe çarçoveyeke hevpar ji bo hemû Sûriyan. Berevajî vê yekê, ew hîn jî bû mijara nakokiyê di nav beşên fireh yên civakê de, ji ber ku pratîka siyasî hîn li ser mentiqê serdestiyê zêdetir ji lihevhatinê, li ser sepandina desthilatê zêdetir ji avakirina rewayetiyê, û li ser bindestkirina aliyan zêdetir ji beşdarkirina wan di biryardayînê de ava bûye.

Ji ber vê yekê, dewleta Sûriyê êdî tenê wekî saziyek ku monopola bikaranîna hêzê heye an herêmê birêve dibe nayê pênasekirin, belkî bûye mijara nakokiyê li ser xweza û erkê xwe. Ma dewlet desthilatdariyek navendî ye ku îradeya xwe li ser civakeke pirreng disepîne? An jî peymaneke siyasî ye ku netewe, ol û mezheban di nav pergala demokratîk de bi şerîkatiya wekhev li hev tine? Ma yekîtiya welat bi navendperestî û derxistinê tê parastin, an bi nasandina pirrengiyê û veguherandina wê bo bingeha aramiya siyasî?

Van pirsan nîşan didin ku krîza Sûriyê ne tenê krîza hukumdarî an veguhastina desthilatê ye, belkî krîza pênasekirina dewletê bixwe ye. Heta ku dewlet wekî amûra desthilatdariya komekê an îdeolojîyê were meşandin, ne wekî çarçoveyeke hevpar ji bo hemû hemwelatiyan, ew nikare rewayetiya neteweyî ya domdar biafirîne. Di encamê de, pevçûn dê berdewam li ser kî desthilatê monopolkirî ye bimîne, ne li ser awayê avakirina dewleteke ku hemû Sûrî bi hev re di rêvebirin û avakirina pêşeroja wê de beşdar bin.

Çarem: Pirsgirêka nûavakirina desthilatê û yekgirtina dîsa ya cografyaya siyasî ya Sûriyê

Sûriya di qonaxa heyî de bi pirsgirêkeke bingehîn re rû bi rû ye ku tenê bi yekgirtina saziyên dewletê an nûvekirina avahiya îdarî ve girêdayî nîne, belkî bi nûpênasekirina awayê desthilatê di nav cografyayeke siyasî de ku hîn jî pirnavendî û ji aliyê fonksiyonan ve parçeparçe ye. Ji ber vê yekê, mijara "yekgirtinê" (reintegration) nikare wekî pêvajoyeke tenê teknîkî an îdarî were dîtin ku armanca wê yekgirtina avahiyên hikûmetê be. Berevajî vê yekê, ew di eslê xwe de pêvajoyeke siyasî û avahî ye ku xwezaya dewleta pêşerojê, sînorên serweriya wê û mekanîzmayên hilberandina rewayetiya wê tîkildar dike.

Di şertên ku pirrengiya rastîn a astên hukumdarî berdewam e, desthilatdariya navendî bi desthilatdariyên herêmî re tîkildar e, û bandora aktorên herêmî û navneteweyî hîn jî beşek ji avahiya biryara siyasî ye, pîrsa nûavakirina desthilatê dibe pîrs li ser modela siyasî ya gengaz ji bo Sûriyê, ne tenê projeyek ji bo dubarekirina modela berê bi formeke nû.

Ma "yekgirtin" tê watekirin wekî vegeandina navendperestiya desthilatê di bin rêveberiya navendeke siyasî ya yekane de ku bêtir xwedî hêz û şiyana kontrolê be?

An jî armanc ew e ku pirrengiya astên

hukumdarî bi awayekî destûrî were nasandin, da ku desthilat di çarçoveyeke nenavendî de were belavkirin; çarçoveyek ku taybetmendiyên herêmî biparêze û mentiqê monopolya navendî kêm bike?

An jî rastiya siyasî dê modelek hîbrîd û tevlihev bimeşîne, ku navendperestî û formên nenavendiya siyasî û îdarî di nav hev de tevli bibin, û bi vî awayî têgeha dewletê bixwe ji nû ve were pênasekirin wekî toreke desthilatên tîkildar, ne wekî saziyek serwer a yek-avahî?

Nebûna çareserkerîna teorîk û siyasî ji bo van pirsgirêkan dibe sedem ku her gotûbêja li ser "yekîtiya dewleta Sûriyê" zêdetir projeyekê ku hîn di pêkhatinê de ye be, ne rastiyeke siyasî ya domdar. Ji ber ku yekîtiyê di çarçoveya Sûriyê de êdî tenê mijara cografya an sînoran nîne, belkî mijara şewaza hukumdarî, belavkirina desthilatê û nûhilberandina rewayetiyek e ku bikare pirrengiya heyî bihundirîne, ne ku krîza wê dubare bike.

Ji ber vê yekê, pêşeroja dewleta Sûriyê girêdayî bersiva pîrseke bingehîn e ku ji avahiya îdarî derbas dibe bo avahiya siyasî ya kûr: Ma Sûriya dikare modelek hukumdarî biafirîne ku pirrengiyê wekî bingehê damezrîner nas bike, an dê di hewlên dubarekirina navendeke yekane de, bi formên cihêreng, bimîne û pevçûna di navbera navend û peravan de berdewam bike?

Pêncem: Desthilat wek pêvajoyeke livdar, ne wek hebûnek sabît

Di rewşa heyî ya Sûriyê de, desthilat êdî nayê tîgihîştin wek hebûnek siyasî ya sabît û navendî ku dikare di nav saziyekê an aliyekê hukumdar de were pênasekirin. Berevajî vê yekê, ew bûye pêvajoyeke dinamîk û domdar ji bo hilberandina bandorê û ji nû ve belavkirina wê di nav qadeke siyasî ya pir-tevlihev de. Ji ber vê yekê, hukumdarî êdî ne ji navendeke yekane û bi şeweyekî serî-rast nayê meşandin, belkî di nav toreyên pir-astî de tê kirin; tê de avahiyên fermî bi aktorên herêmî re tîkildar dibin, nîrxandinên ewlehiyê bi hevsiyên siyasî re tîkel dibin, û bandorên hundirîn bi destwerdana herêmî û navneteweyî re hevpeyvîn dikin.

Amûrên meşandina desthilatê li gor cografyaya siyasî ya nav welat diguherin. Ji ber vê yekê, şewazên hukumdarî, mekanîzmayên kontrola îdarî û ewlehiyê ji herêmekê bo herêmekê cûda ne, li gor hevsiyên hêzê yên herêmî û xwezaya aktorên ku li erdê serdest in. Her weha, mekanîzmayên hilberandina biryarên siyasî û îdarî jî li gor guherînên ewlehiyê û leşkerî diguherin; û ev hêj jî roleke bingehîn dilîzin di avakirina qadê giştî û diyarkirina sînorên çalakîyê siyasî de.

Di vê çarçoveyê de, êdî nikare desthilat wek avahiyeke girtî an amûrek serwerî ya yekalî were tîgihîştin. Berevajî wê, ew bûye toreke tîkiliyên livdar ku her tim jî tîkiliya di nav astên cihê de tê avakirin: astê herêmî ku di xwe de desthilatên de facto û rêveberiyên sîvil hildigire; astê herêmî (regional) ku bi piştgirî, zext an bandorê rasterast tevli dibe; û astê navneteweyî ku çarçoveyên danûstandinê û hevsiyên siyasî û aborî ferz dike û rêyên biryara Sûriyê ji nû ve diafirîne.

Ji ber vê yekê, rewşa Sûriyê pêdivî bi nêzîkatiyê analîtîk a cuda heye ku ji pîrsê kevneşopî «Kî hukum dike?» derbas dibe û ber bi pîrseke kûrtir ve diçe: «Desthilat çawa tê meşandin?» û di nav kîjan toreyên aktor, sazî û hevsiyayan de biryara siyasî tê hilberandin û ji nû ve tê belavkirin?

Tîgihîştina desthilatê li Sûriyê îro nikare ji tîgihîştina avahiya wê ya torî (network-based) û guherbar cihê bibe. Ew ne pergala sabît û dawî ye, belkî pêvajoyeke domdar a danûstandin, pevçûn û ji nû ve teşkerîna ye.

Encam

Di encamê de, diyar dibe ku pirsgirêka Sûriyê tenê di pîrbûna aktorên ku desthilatê şer dikin an di parçeparçebûna navendên biryarê de nîne, belkî di krîzeke kûrtir de ye ku bi xwezaya dewletê bixwe ve girêdayî ye; bi şiyana wê ya ku wek çarçoveyeke hevpar û sabît ji bo rêxistinîkirina civakê û hilberandina rewayetiya siyasî were pênasekirin.

Ya ku li Sûriyê diqewime ne tenê veguhastineke siyasî ya neqediyayî ye ji pergalekê bo pergaleke din, belkî demeke ji nû ve avakirina tîgihîştina dewletê ye. Sînor, fonksiyon û çavkaniyên rewayetiya wê hîn jî li ser qada nakokiyê ne, û tîkiliya di navbera navend û peravan, di navbera civak û desthilatê, û di navbera hundir û derve de hîn jî bi awayekî strukturî ne biryardar e.

Ji ber vê yekê, Sûriya ne tenê li ser girêka siyasî ye ku kî hukum dike û kî dijber e, belkî li ser girêkeke kûrtir e ku bi xwe bi pîrsê dewletê ve girêdayî ye: Dewleta Sûriyê îro çi ye? Ma ew hebûnek serwer a yekgirtî ye ku dikare biryarê monopol bike? An ew avahiyeke livdar e ku desthilat di nav astên cihê yên aktorên de belav dibe? An jî hîn di qonaxa ji nû ve pênasekirinê de ye, bêyî ku li ser modelek dawî aram bibe?

Ji vir ve, pîrsê ku vê lêkolînê bi kurtahtî û kûrahî diyar dike ji her demê zêdetir zelal dibe:

Sûriya li girêka dewletê de: kî ji kî re hukum dike? û çawa?

BI PÊNÛSÊ AZADÎ —

Federalîzm û Neavendînebûn Ji Perspektîfa Destûrî

Federalîzm û neavendînebûn ji nav modelên herî girîng ên destûrî ne ku dewletên nûjen ji bo rêxistina desthilatê û birêvebirina cihêrengiya di nav dewletê de pêk anîne. Her çend herdu model armanca xurtkirina beşdarbûnê û kêmkirina komkirina desthilatê hene, lê di awayê dabeşkirina desthilatan de bi bingehî ji hev cuda ne.

Neavendînebûn li ser veguhastina hin desthilatên îdarî û xizmetguzariyê ji hukûmeta navendî bo desteyên herêmî ava dibe, di heman demê de serwerî û desthilatên destûrî di destê hukûmeta navendî de dimînin. Ev model alîkarî bilindkirina karîgeriya rêveberiyê û nêzîkkirina xizmetan ji hemwelatiyan re dike.

Federalîzm jî pergaleke destûrî ye ku desthilatan di navbera hukûmeta federal û herêman an eyaletan de, li gorî hukmên destûrê, dabeş dike. Di vê pergale de her asta rêvebirinê xwedî desthilatên diyarkirî û bi destûrê parastî ye, di heman demê de desthilatên serwerî di destê dewleta federal de dimînin.

Ji perspektîfa hiqûqa destûrî ve, federalîzm ne şeweyek ji dabeşkirinê an cudabûnê ye, belkî modela rêxistina dewletê û dabeşkirina desthilatan di navbera astên rêvebirinê de ye. Serkeftina federalîzm û neavendînebûn jî girêdayî hebûna destûreke demokratîk, sazûmanên destûrî yên çalak û dadgehek serbixwe ye ku serweriya qanûnê û prensîbên hevbeşî û hemwelatiya wekhev biparêze.

Partiyên Kurdî di navbera parçeparçebûnê û pêdiviyên yekbûnê de

Azadiya me ji bo we ye

Partiyên siyasî di civakên demokratîk de çarçoveya bingehîn in ji bo rêxistinkirina îradeya gel, avakirin û formûlekirina bernameyên neteweyî, û temsîlkirina berjewendiyên giştî di herdu qadên navxweyî û derveyî de. Lêbelê, tecrûbeya partiyên Kurdî li Sûriyê, her çend ji zêdetirî şeş deh salan zêdetir dirêj bûbe jî, hîn jî rastî krîzeke strukturalê tê ku ji sinorên pêşbazîya siyasî ya xwezayî derbas dibe, û ber bi pirsgirêkeke kûrtir ve diçe ku bi nebûna projeya siyasî ya giştî, qelsbûna saziyibûnê, û tevliheviya faktorên herêmî û hesabanên navneteweyî tê girêdan. Di nav guherînên radîkal ên ku Sûriyê û herêma wê tê de dijîn de, parçebûna Kurdî êdî ne tenê mijarekî navxweyî ya rêxistinî ye, belkî bûye faktorekî bandorker li ser paşeroja doza Kurdî û cihê wê di veguherîna nû ya dewleta Sûriyê de.

Doza Kurdî ji qonaxê daxwaza mafên bingehîn ber bi qonaxa beşdarbûna di avakirina paşeroja pergala siyasî ya Sûriyê ve hatiye veguhestin. Ev guherîn li hêzên siyasî yên Kurdî ferz dibe ku rola xwe ji nû ve pênase bikin; êdî têra xwe nîne ku tenê opozîsyonek li hember polîtîkayên îxracê yên dîrokî bin, belkî divê ku wan dîtina giştî ya dewletê, destûrê, hemwelatîbûnê

têkiliya navend û periferiyê pêşkêş bikin, û ji hêzên protestoyê veguherin hêzên hevkar di çêkirina paşerojê de. Lêbelê, rastiya siyasî berdwamî ya parçebûna rêxistinî û parçeparçebûna gotarê nîşan dide, ku ev jî bandoreke neyînî li ser şiyana Kurdan di bandorkirina pêvajoyên danûstandin û biryardayîna de dike. Piralîbûna partiyên, ku di bingehê xwe de yek ji taybetmendiyên jiyana demokratîk e, di gelek rewşan de bûye parçebûnê berdwam, ku ji aliyê hesabanên kesane, nakokiyên rêxistinî, û cudahiyan di dîtîna siyasî de têne xurekirin, her weha jî ji bandora jîngeha herêmî ku polarîzasyonê li ser tevgera siyasî ya Kurdî ferz kirine.

Sedemên vê rewşê nayê dikandin bi tenê bi faktorekê ve. Partiyên Kurdî di şertên dewleteke ewlehî de derketin ku qadê giştî girtibû û pêşveçûna jiyana partîsiyasî ya xwezayî qedexekiribû, ku ev yek bû sedemê qelsbûna avabûnê ya saziyî û xurtkirina şeweyên kevn ên rêveberiya karê siyasî. Bi derbasbûna demê re, çanda guherîna demokratîk di nav hin partiyên de qels bû, kesayetîkirina biryara siyasî derket pêş, di heman demê de nûkirina serokatîyan kêm bû û plansaziya stratejîk ên dûrdirêj nebûn. Her weha cudahiyan di çavkaniyên felsefî û hevberiyên herêmî de jî beşdar bûn di çêkirina dîtîna cuda

li ser pêşniyên qonaxê, têkiliya bi hêzên din ên Sûriyê re, û cewhera çareserîya doza Kurdî. Gelekî girîngtirîn encama berdwamî ya vê parçebûnê kêmkirina giraniya danûstandinê ya Kurdan e di her pêvajoyeke siyasî ya ku bi paşeroja Sûriyê ve têkildar e. Di siyasê de, hêza aktorên ne bi hejmarê partiyên tê pîvandî, lê bi şiyana wan ya avakirina helwesteke yekgirtî li ser mijarên siruştî û jêgirtî tê pîvandî. Her ku çavkaniyên siyasî zêde bibin û gotarên siyasî li hev nakin, wê bandora wan kêm dibe û şansên wan ên bandorkirina biryaren din kêm dibe. Ji vê yekê ve, pêdiviyên qonaxê ferz dikin ku ji nêzîk ve cihêbûna yekbûna siyasî û yekbûna rêxistinî were kirin. Yekbûna xwestî ne tê wateya yek kirina hemû partiyên di çarçoveyê yekane de, û ne jî rakirina piralîbûna felsefî û siyasî, lê tê wateya lihevkerîna li ser bingehnameyek neteweyî ya hevpar ku xetên sor ên nehatin guhertin diyar dibe, û di ser de naskirina destûrî ya gelê Kurd, garantîkirina mafên neteweyî, pejirandina pergala demokratîk a ne-navendî, û xurtkirina prensîba hemwelatîbûna wekhev û serweriya qanûnê. Hemû tiştên din jî qadên rewşa yekbûna pêşbazîya demokratîk û cudahiya bernameyan in.

Her weha, ji nû ve avakirina baweriyê di nav hêzên siyasî de pêdivî bi vekolîneke rexneyî ya ciddî ya tecrûbeya berê heye, û veguhestina ji mantîqa pêşbazîyê ya sifirî ber bi çanda hevkarîya siyasî. Civak bi hejmarê partiyên ne diherikin, lê bi şiyana wan ya rêvebirina cudahiyan di nav saziyên demokratîk de ku diyalog û lihevkerîna rêz dikin û berjewendîya giştî li ser hesabên teng ên komî digirin. Di heman çarçoveyê de, pêdivî bi nûkirina elîteyên siyasî heye bi rêya tevlikerîna

akademîsyenan û pisporan, û hêzên beşdarbûna ciwanan û jinan di biryargirtinê de. Çimkî şertên nû nikarin bi amûrên kevn bêne derbaskirin, û gotara siyasî êdî nikare civakê qane bike heke ku li nav zimanê şiarî û reaksiyonê asê bimîne. Siyaseta nûjen li ser hilberîna raman û avakirina alternatîfan radiweste, ne tenê li ser rêvebirina krîza. Di aliyekî din de, serkeftina projeya siyasî ya Kurdî girêdayî ye bi şiyana wê ya lihevkerîna di navbera pîvana neteweyî û pîvana neteweyî-giştî de. Parastina mafên neteweyî ne dijî beşdarbûna di avakirina dewleteke Sûriyeya demokratîk û giştî de ye, belkî berovajî, naskirina pîmeteweyî û pîrçandîbûnê yek ji şertên bingehîn ên aramîya dewleta nûjen e. Ji ber vê yekê, gotara Kurdî divê roja îro dîtina destûrî û siyasî pêşkêş bike ku hevkarîya neteweyî xurt bike, û eşkere bike ku çareserîya doza Kurdî beşek e ji çareserîya krîza Sûriyê, ne mijareke ji wê cuda. Demê siyasî ya heyî derfetan di hewîna ku ne kêmîtir in ji pîvana kêşeyan. Heke partiyên Kurdî bikarin ji rêvebirina nakokiyê ber bi rêvebirina lihevkerîna ve biguherin, û ji mantîqa alîgirtinê ber bi mantîqa hevkarîya siyasî ve derbas bibin, wê demê ew ê zêdetir şiyar hebin ku mafên neteweyî biparêzin û cihê xwe di paşeroja Sûriyê de xurt bikin. Lêberdwamî ya parçebûnê dê bibe sedema qelskirina cihê siyasî ya Kurdan û windakirina derfetan dîrokî ya ku dibe ku careke din neyê dubarekirin di ji nû ve avakirina peymanî neteweyî ya Sûriyê de. Yekbûna rêzê ya Kurdî ne şiarê hestiyarî ye, lê pêdiviyekê siyasî û stratejîk e ku ji xwezaya qonaxê tê ferz kirin. Ew ne tê wateya rakirina piralîbûnê, belkî rêxistinkirina wê di çarçoveyê neteweyî ya hevpar de ye ku tê de cihêbûnê bibe çavkaniya hêzê, û nakokî bibe çavkaniya dewlemendiyê, û projeya siyasî ya Kurdî bibe hevkarê çalak di avakirina dewleteke nûjen û demokratîk de

Jiyan di navbera qanûn û rastiye de

Domahî

ku qanûn dibe çarçoveyek teorîk a ku nikare bigihîje sepandina edaletî û wekhevî, girîngiya xwe winda dike.

Di rewşa Sûriyê bi giştî û Sûriya Kurdî bi taybetî de, ev nakokî bi şeweyekî tûj xuya dibe. Li wir sistemê ji axaftinê qanûnî heye ku li ser wekhevî, hemwelatîbûn û mafan diaxivin, lê li ser erdê rastî, siyasat bi nasnameyê re tevlihev dibe, û hêz bi cûdakariyê re têkildar dibe. Bi vî awayî, jîngehek qanûnî ya bêsekin pêk tê ku her dem parastina wekhev a mafên bingehîn garantî nake, bi taybetî mafê jiyana bi rûmet û derfetên wekhev.

Ya herî xeternak di vê şert û mercê de ne tenê nebûna hin mafan e, belkî hestkirina mirov e ku xwe qanûn wekî referansêk pratîk a edaletê nîne, belkî çarçoveyek bêkêmasî ye ku ne di hevsiyaya hêzên civakî û siyasî de ye. Li vir qutbûna rastîn di navbera “mafê nivîskî” û “mafê pêkanî” de dest pê dike.

Di nav vê rastiye de, ciwanên Kurd ên Sûriyê bi awayekî fikra hebûnî li hember pêşerojê dijîn. Pêşeroj bi têra xwe zelal nîne ku li ser wê projeyek jiyane ya sabît ava bibe. Bêkarî, lawazîya bingeha aborî, kêmbûna derfetan û nebûna aramiyê ya siyasî, hemû faktor in ku hesta ku jiyana di vê çarçoveyê de şertên jiyana bi rûmet peyda nake, zêdetir dike.

Ji ber vê yekê, koçberî tenê ne hilbijartinekê ferdî ye, belkî pêvajoyek civakî ye ku kêmasiyek kûr di têkiliya di navbera mirov û jîngeha wî ya qanûnî û siyasî de nîşan dide.

Dema ku ciwan bawerîya xwe bi qanûnê winda dikin ku dikare wan biparêze û mafên wan garantî bike, derve dibe cihê hêviyê, her çend bi xetereyan ve girêdayî be jî.

Maf û azadî, di wateya xwe ya rastîn de, bi hebûna wan di nivîsan de nayên pîvan kirin, belkî bi wê rewşa jiyane têne pîvan kirin ku mirov bê tirs û bê cûdakariyê bijî. Gava rastî nikaribe van mafan veguhestine jiyaneke rojane, qanûn jî dikeve rewşekê krîzê, ji ber ku fonksiyona xwe ya bingehîn wekî garantîkara jiyane winda dike, ne wekî tenê nivîsîna teorîk a wê.

Vê qutbûnê di navbera qanûn û rastiye de tenê pirsgirêkek îdarî an siyasî nîne, belkî di bingehê de krîzek jiyane ye, ji ber ku ew diherikîna herî bingehîn a mirov dikeve bin bandorê: ku bijî, kar bike, bê tirs be û pêşeroja xwe di hundirê welatê xwe de bibîne, ne li derveyî wê.

Bi vî awayî, ji nû ve fikirîn li ser têkiliya di navbera qanûn û rastiye de ne kêfxweşiyek felsefî ye, belkî pêdiviyek e ji bo ji nû ve ava kirina bawerîya di navbera mirov û saziyên civakê de.

Qanûnek ku neyê veguherandin jiyaneke edaletdar, wek nivîsek bêkêmasî dimîne; û rastiyeke ku li ser edaletek qanûnî nehatibe avakirin, wek jiyaneke xeternak û tije lawazî dimîne.

Di dawiyê de, pirs her li pêşîya her civakê dimîne ku li edaletê digere: çawa dikare qanûn ji fikrekê nivîskî veguherîne jiyaneke zindî, bi awayekî ku mirov ne di navbera nivîsekê ku mafan pê dide û rastiyeke ku wan jê distîne de bimîne?

Citoyendîya paşxistî: Kurdan û ji nû ve pênasekirina dewletê

Domahî

civakî ya pêşerojê de.

Destûr, di bingehê xwe de, tenê belgeyek ku desthilatî rêk dibe nîne, lê ew çarçoveya herî bilind e ku cih û rêza kes û koman di nav dewletê de diyar dibe û pergala maf û azadiyan ava dike. Ji ber vê yekê, cihê Kurdan di destûra Sûriyê ya pêşerojê de nayê şertkirin bi naskirina sembolîk, lê divê bi garantiyên hiqûqî yên zelal were veguhestin ku hebûna çandî, zimanî û siyasî biparêze, û citoyendiyek wekhev bê cihêkariya ava bike.

Kurdan li Sûriyê di nav demên dirêj de ji ber polîtîkayên înkarkirîna yekbûnê cihê zîzar dîtine, ku di nav wan de perestûna çandî û derxistina ji pergala hiqûqî jî hebûye. Ev rewş bandor li hebûna wan di saziyên dewletê û qadên giştî kir. Bi guherînên kûr ên ku welat pê re rû bi rû ye, pêwîst e ku em ji nû ve li têgîna dewletê binêrin: gelo ew dewletek navendî ya yeknasname ye, an jî dewletek pîrnasname ye ku cihêbûna etnîk û çandî wek çavkaniya hêzê dibîne, ne wek tehdît?

Tevlikerîna mafên Kurdan di destûra pêşerojê de ne wateya afirandina imtiyazên taybet e, lê wateya rastkirina nerastiyek dîrokî di prensîba wekhevîyê de ye. Citoyendîya rastîn bi asîmlasyona zordar di nav nasnameyê de nayê bîdestxistin, lê bi naskirina wekhev a hemû nasnameyan di çarçoveyê neteweyî ya hevpar de tê bîdestxistin, ku mafên ferdî û kolektîf bi hev re diparêze.

Ji prensîbên herî girîng ên ku divê di her destûrê de hebin:

Yekem: Naskirina destûrî ya ziman û çanda Kurdî wek beşek bingehîn a pêkhatina neteweyî, û garantîkirina mafê wê di perwerdehî, rêveberî û çanda giştî de, hem li herêmên piraniyê Kurd û hem jî di çarçoveya dewletê de.

Duyem: Pejirandina prensîba desentralîzasyonê an jî rêbazên rêveberîya herêmî ya berfireh, ku destûr dide civakên herêmî ku karûbarên

xwe birêve bibin di nav yekîtiya dewletê de, û monopola navendî ya desthilatê kêm dike.

Sêyem: Lêkolandina prensîba wekhevîyê ya bê şert di citoyendiyê de, ku tê de ne etnîk û ne jî ziman ji bo mafên siyasî, aborî û civakî bibin pîvanê cihêkariyê.

Çarem: Parastina mafên siyasî yên Kurdan di beşdarbûna rasteqîn a biryargirtinê de li astê dewletê, ne tenê li astê herêmî.

Tevlikerîna van prensîban di destûrê de ne teqezî siyasî ye, lê gavê ber bi avakirina dewletek nûjen e ku dikare cihêbûna xwe bihevî bigire bîyê înkâr kirin. Dewletên ku nikarin cihêbûna xwe bi rêk û pêk rêve bibin, dibin dewletên lawaz; lê yê ku li ser naskirina hevdu ava dibin, aramîyek kûrtir û domdartir diafirînin.

Di aliyê din de, îhmalkirina wê mijarê an jî kêmkirina wê bi sloganên giştî yên citoyendiyê bîyê mekanîzmayên sepandinê yên zelal, dê krîza heman cureyê bi awayên nû ji nû ve hilberîne, ji ber ku pirsgirêk ne tenê di nivîsan de ye, lê di kapasîteya wan de ye ku bibin rastiyeke hiqûqî ya mecbûrî.

Pêşeroja Sûriyê, di bingehê xwe de, girêdayî ye bi şiyana wê ya avakirina peymanî destûrî ya nû ku têkiliya di navbera dewlet û pêkhatiyên wê de ji nû ve pênase bike. Di vê çarçoveyê de, nayê şertkirin destûreke edaletdar bîyê ku mijara Kurdan bi awayekê kûr û ciddî were çareser kirin, ne wek dosyeyek demkî, lê wek beşek bingehîn a pêkhatina dewleta pêşerojê.

Bi vî awayî, pirsê destûrî tenê ne: “Dewlet çawa tê nivîsandin?” lê her wiha: “Her hemwelatî çawa xwe wek beşek rastîn a vê dewletê his dike?”

Ev demek ceribandina rastîn a têgîna citoyendiyê ye, û ya şiyana hiqûqê ye ku ji nivîsekê zêdetir bibe jiyaneke hevpar ku li ser edalet û naskirina hevdu ava dibe.

siyasî

Nasnameya neteweyî di bin veguherînên nû de: di navbera ji nû ve şiklêkirinê û zextên dewletê û gerdûnîbûnê de

DENGÊ JI HÊMAYÊ NE DENGÊ LAWAZÎ YE, LÊ DENGÊ RASTIYÊ YE KU NAVEND NIKARE BIGIRE

Mijara Nasnameya neteweyî di cihana nûjen de qonaxeke kûr ya ji nû ve pênasîkirinê dijî, ku tê de nasname êdî ne wekî diyarde-yeke sabît an jî avahiyeke girtî tê tēgihîştin, lê wekî pêvajoyeke dîrokî ya livdar tê dîtin ku di nav şert û mercên siyasî, aborî û çandî yên her tim guherbar de çêdibe û ji nû ve şikl digire. Di bin veguherînên gerdûnî û herêmî yên heyî de, nasnameya neteweyî di heman demê de ji du aliyên li hev dijber zext tê kirin: ji aliyekê ve bilindbûna gerdûnîbûnê û tevlihevkirina aborî û çandî ya ku sînorên kevneşopî qels dike; û ji aliyê din ve vegerandina meylên neteweyî û zêdekirina girîngiya nasnameyê wekî amûrek siyasî ji bo ji nû ve afirandina dewletê an jî ji nû ve pênasîkirina wê.

Di vê çarçoveya tevlihev de, nasnameya neteweyî êdî tenê hestekî çandî an zimanî ya girêdayîbûnê nîne, lê bûye avahiyeke siyasî û civakî ku ji bo avakirina rewabûnê tê bikaranîn, di çêkirina tēkiliya navbera kes û dewletê de, û di diyarkirina şikl û sînorên hemwelatîbûnê de. Ev veguherîn dike ku nasnameya neteweyî bibe yek ji tēgînên herî hesas di fikra siyasî ya nûjen de, ji ber ku êdî ne li derveyî nakokiyaya siyasî ye, lê di nav dilê wê de ye.

Dewleta nûjen, ji dema damezrandina xwe ve, li ser fikra yekgirtina nasnameyê di çarçoveyê qanûnî ya yekane de xebitî ku aramiya siyasî û îdarî pêk bîne. Lêbelê, ev model, ku di sedsalên nozdeh û bîst de belav bû, dest pê kir ku rastî pirsîrêkên avahîsazî were, bi zêdebûna pîrçandîbûnê di nav dewletekê de, û zêdebûna daxwazên naskirinê yên taybetmendiyên neteweyî, zimanî û olî. Bi vî awayî, êdî ne gengaz e ku nasnameya neteweyî wekî faktorek tehdîdê ji yekîtiya

dewletê were dîtin, lê bûye beşek ji nîqaşê li ser ji nû ve pênasîkirina xwe ya yekîtiyê.

Di çarçoveya nûjen de, dikare were dîtin ku veguherînên siyasî di gelek dewletan de, bi taybetî li herêmên ku tê de pevçûn an jî veguherînên siyasî hene, pirsîrêka nasnameya neteweyî bi tundî ji nû ve derxistina pêş. Li şûna ku nasname çarçoveyê hevpar û sabît be, di gelek rewşan de bûye navenda nakokiyaya siyasî û amûrek ji bo ji nû ve dabeşkirina desthilatê an jî daxwaza wê. Ev yek dike ku tēkiliya di navbera nasname û dewletê de tēkiliyek dinamik be, ne sabît.

Di asta civakî de, veguherînên aborî û teknolojîk roleke bingehîn dilîzin di ji nû ve şiklêkirina nasnameya neteweyî de. Gerdûnîbûna dijîtal, koçberiya berfireh, û tevlihevkirina çandan bi rêya medyayê û platformên tēkiliyê, hemû faktor in ku hin hemanên kevneşopî yên nasnameyê parçe kirine, wek zimanê yekane an jî çîroka dîrokî ya yekgirtî. Di aliyekî din de, şiklên nû yên nasnameyên tevlihev derketine holê ku di navbera herêmî û gerdûnî de, di navbera girêdayîbûna neteweyî û girêdayîbûna gerdûnî de, û di navbera bîranîna dîrokî û rastîya gerdûnî de tevdigerin.

Lêbelê, ev veguherîn ne tê wateya qelsbûna nasnameya neteweyî, lê tê nîşandan ku ew di bin şertên nû de ji nû ve tê şiklêkirin. Di gelek rewşan de, em vegerandina xurt a nasnameya neteweyî dibînin wek reaksiyonek li hember gerdûnîbûnê, ku nasname tê bikaranîn wek amûrek parastina xwe ya kolektîf ji jihevûbûna di qada gerdûnî ya vekirî de. Li vir tēgîna “siyaseta nasnameyê” xuya dike, ku tê de girêdayîbûnên neteweyî dibe amûrên mobilîzasyonê yên siyasî di nakokiyên desthilatê de an jî di ji nû ve pênasîkirina qada giştî de.

Di dewletên ku di nav qelsiya siyasî de ne an jî di nav pîrçandîbûna neteweyî ya ne saziyî de dijîn, mijara nasnameyê zêdetir tevlihev dibe. Ji ber ku nasname tevlihev dibe bi avahiya siyasî ya dewletê re, bi tēgîna hemwelatîbûnê re, û bi dabeşkirina maf û çavkaniyan re. Di vî rewşê de, nasname ne tenê girêdayîbûneke çandî ye, lê bûye faktorek avahîsazî di diyarkirina şikl û paşeroja dewletê de.

Ji aliyê teorîk ve, dikare sê astên nasnameya neteweyî di bin veguherînên nû de were cûdakirin: asta yekem nasnameya çandî ye, ku bi ziman, kevneşopî û bîranîna kolektîf ve girêdayî ye. Asta duyem nasnameya siyasî ye, ku bi tēgîna hemwelatîbûnê, temsîl û mafan di nav dewletê de tēkildar e. Asta sêyem nasnameya sembolîk e, ku ji bo avakirina çîroka dîrokî û hilberîna wateya kolektîf tê bikaranîn. Tevlihevî ya van astan dike ku nasnameya neteweyî tēgînekî tevlihev be ku nikare bi tenê bi yek alî were kurtkirin.

Mezinê kêşeya ku dewletên nûjen îro rû bi rû dimînin ne hebûna nasnameyên cihê ye, lê awayê rêvebirina wan di çarçoveyê qanûnî û siyasî de ye ku wekhevî pêk bîne û veguherîna ji pîralîbûnê ber bi nakokiyê nehêle. Dewletên ku dikarin pîralîbûna nasnameyê veguherînin çavkaniya hêzê, ew in ku modelê hemwelatîbûnê ava dikin ku ji girêdayîbûna teng derbas dibe bêtir ku taybetmendiyên çandî rake. Lê dewletên ku di vê yekê de tēk diçin, pîr caran tēkevin nav gerîdeya tensiyonên nasnameyî ku aramiya navxweyî tehdîd dikin.

Di vê çarçoveyê de, tēgîna “naskirinê” bibe yek ji tēgînên bingehîn di rêvebirina

nasnameya neteweyî de. Naskirin ne tenê qebûlkirina sembolîk ya hebûna komekê ye, lê tê wateya tevlihevkirina wê di avahiya siyasî û qanûnî ya dewletê de li ser bingeha wekhevîyê. Bêtir ve naskirinê, nasname dibe çavkaniyeke tensiyonê ya domdar û potansiyel ji bo pevçûna siyasî.

Veguherînên nû ferz dikin ku tēkiliya di navbera nasnameya neteweyî, dewlet û hemwelatîbûnê de ji nû ve were nîqaşkirin. Êdî ne gengaz e ku modela dewleta yeknasname were parastin di cihaneke ku ber bi pîralîbûnê ve diçe, û ne jî gengaz e ku dewlet bi awayekî ji hev were parçeyîkirin bêtir çarçoveyê hevpar. Ji vir ve pêdivî bi modelê navîn derdikeve ku li ser naskirina pîralîbûnê di nav yekîtiyêke siyasî ya nerm de ava bibe, ku di navbera mafên kesane û kolektîf de, û di navbera girêdayîbûna herêmî û neteweyî de hevsengiyê pêk bîne.

Di encamê de, dikare were gotin ku nasnameya neteweyî êdî ne tenê mîrasekî dîrokî ya sabît e, lê bûye projeyê berdeham ya ji nû ve şiklêkirinê di nav şertên siyasî yên guherbar de.

Ew di bingehê xwe de ne pirsîrêkek bi xwe ye, lê awayê rêvebirina wê ye ku diyarde dike gelo dê bibe çavkaniya aramî an jî çavkaniya nakokiyê. Bi berdehamî ya veguherînên gerdûnî û herêmî, xuya dike ku paşeroja nasnameya neteweyî dê bi şiyana dewlet û civakan were diyarkirin ku ji mantîqa îxracê ber bi mantîqa naskirinê veguherin, û ji mantîqa yekalî ber bi pîralîbûna rêkxistî di nav çarçoveyê demokratîk ya hevpar de.

Em ê dinivîsin ji ber ku em bawer dikin

Domahî

Dengen Xwendevanan

guhertineke rast.

Bawerî ya ku em behs dikin ne şîareke hestiyarî ye, lê baweriyêke kûr e ku civak tenê wê demê radibe ku xwedî şiyana ramanê azad, guftûgoya berpirsiyar, û rexneyên avaker be. Siyaset ne tenê şerê ser desthilatdariyê ye, belkî rêveberiya karûbarê giştî ye, parastina berjewendiyên gel e, avakirina pêşerojê ye, û birêxistinkirina tēkiliya navbera dewlet û civakê ye. Ji ber vê yekê, peyva azad dibe beşeke bingehîn a çalakiya siyasî; ji ber ku ew rastîyan êşkere dike, bûyeran analîz dike, deriyên guftûgoyê vedike, û mafê mirovan ji bo zanîne diparêze.

Dîrok nîşan da ku hewildanên bédengkirina dengên azad qet nekarî ne ku tevgera gelan rawestînin. Hikûmet dikarin biguherin, rejîm dikarin biguherin, û hevalbendî dikarin ji nû ve werin çêkirin, lê rastî her tim li yên ku wê binivîsin digere, û li yên ku wê bi cesaret bibêjin. Ji ber vê yekê, rojnamegerî ne tenê şahidek bêalî ya dîrokê ye, belkî ew yek ji beşdarên avakirina wê ye, dema ku bûyer bi rastî radigihîne, bi aqil wan analîz dike, û wan di çarçoveya siyasî û civakî de dihêlîne.

Li herêma me, ku hîn jî pirsîrêkên nasname, maf, demokratî, dadwerî û aştiyê bingehê guftûgoya giştî ne, berpirsiyariya peyvê ji her demê zêdetir e.

Gotara siyasî divê ne amûrek ji bo şewitandinê an jî derxistina dabeşbûnê be, belkî divê bibe amûrek ji bo bilindkirina hişmendiyê, berfirehkirina qadên guftûgoyê, û avakirina piraniya tēgihîştinê di navbera cihêdîtinan de. Aştiya rastî tenê bi hêzê nayê avakirin, belkî bi baweriyê hevbeş di navbera civak û saziyên wê de, û bi rêzgirtina ji mafan, serweriya qanûnê, û parastina rûmeta mirovan jî tê avakirin.

Ji bo gelê Kurd, nivîsîn di dema dirêj a salan de yek ji herî girîngtirîn amûrên parastina nasname, parastina ziman, û tomakirina bîranîna kolektîf bûye. Her çiqasî çanda Kurdî rastî gelek zehmetiyên hatibe jî, peyv her tim amade bûye; çîrokan digihand, ezmûn diparast, û ji nîşekê bo nîşekê radigihand. Ji ber vê yekê, nivîsîn ne tenê çalakiya çandî ye, belkî çalakiya dîrokî ye jî, ji ber ku bîranîna jî jîbîrkirinê diparêze û pêşerojê bi rehên xwe girêdide.

Bawerî bi azadiya peyvê ne tê wateya redkirina rexneyê, û ne jî îdia kirina xwedîbûna rastîya mutleq, belkî tê wateya qebûlkirina ku rastî bi guftûgoyê tê avakirin, bi guhdarîkirina hemû dîtinan, û bi teqezbûna li ser rastîyan ne li ser hestên zêde. Ji ber vê yekê, rojnamegeriya berpirsiyar ne li pey heyecanê dikeve, û ne jî li pey zêdekirina dabeşbûnê, belkî

hewl dide zanînek hêja pêşkêş bike ku xwendevan bikaribe bi azadî û serbixwe nerîna xwe ava bike.

Em jî bawer dikin ku demokrasî tenê di sandiqên dengdanê de nayê tēgihîştin, belkî dest pê dike ji mafê mirovan ku zanibe, bipirse, guftûgoyê bike, û bê tirs nerîna xwe îfade bike. Her çiqas qada peyva azad berfireh bibe, civak zêdetir dikare xeletiyên xwe rast bike, saziyên xwe pirsîyar bike, û di avakirina pêşerojê de beşdar bibe.

Nivîsîn ne şûna çalakiya siyasî ye, lê ew yek ji amûrên herî girîng ên wê ye. Ew hişmendiyê pêk tîne ku biryar pêşdikeve, û çandekê ava dike ku civak ji gotarên vala an populist parêz bike. Ji ber vê yekê, berpirsiyariya nivîskar kêr ji berpirsiyariya siyasetmedar nîne; her du jî, bi rêyên cuda, di avakirina hişmendiyê giştî de rolek girîng dilîzin.

Em, li Azadiya Me, îdîa nakin ku em bersivên dawî hene, lê em bawer dikin ku pirsên rast destpêka tēgihîştineke kûr a rastîyê ne. Her wiha em bawer dikin ku rojnamegeriya ku rûmeta xwendevan diparêze, pişeyatiyê pêk tîne, û qada guftûgoya azad vedike, rojnamegeriyêke rastî e ku ji civakê re xizmet dike.

Ji ber vê yekê em dinivîsin.

Em dinivîsin ji ber ku em bawer dikin ku azadî tenê di bin zanîne de pêş dikeve, dadwerî bi qebûlkirina rastîyê dest pê dike, û gelên ku hişmendiyê xwe hene nikarin ji mafê xwe ya avakirina pêşerojê bêpar bimînin.

Em dinivîsin ji ber ku bawerî bi peyvê bawerî bi mirovan e, û bawerî bi wê yekê ye ku pêşeroj ne bi bédengiyê, belkî bi raman, guftûgo û berpirsiyariyê tê avakirin.

Em dinivîsin ji ber ku em bawer dikin

Em dinivîsin ji ber ku bédengî welatekê naçêke, û ji ber ku peyv, gava bi hişmendî û berpirsiyariyê were nivîsîn, dibe awayek ji azadiyê û çalakiyêke ji çalakiyên jîyanê.

Îsraîl û Îran: Şerê vekirî ku herêma ji nû ve diafirîne

Bi pênuşê Azadi

Şerê di navbera Îsraîl û Îranê de êdî tenê ne pêşberdana kevneşopî ya di navbera du dewletan de li herêmeke aloziyê ne, lê bûye avahiyeke şerê berfireh û kûr ku hevsengiyên siyasî û ewlehî li Rojhilata Navîn bi tevahî ji nû ve diafirîne. Ev şer tenê bi analîza leşkerî an bi şopandina operasyonên hevdu nayê famkirin, lê di nav lêkolîna qatekên hevtevlî yên dîrokê, îdeolojî û erdnîgarîya siyasî de tê famkirin, û bi vî yekê re jî têgehên dewlet, redkirin û bandorê li herêmê ji nû ve tên pênasekirin.

Ji wê kêliya ku şoreşa Îranê di sala 1979 de nasnameya dewleta Îranê li ser bingehê îdeolojîk a nû ji nû ve avakirin, tîkiliya bi Îsraîl re ket qonaxê bi tevahî cihê ji her şewazeke kevneşopî ya tîkiliyên navneteweyî. Êdî ne tenê mijara nakokiyê siyasî an pêşbaziyê herêmî ya li ser bandorê bû, lê bûye mijara dîtina her aliyê li ser rewşa bûna hebûna aliyê din. Îran xwe wek hêzek navendî di projeya “berxwedana li hember serdestiya Rojava û Îsraîlê” de ji nû ve pênase kir, di heman demê de Îsraîl ve guherîna wek veguherîna ji dijberiya siyasî ber bi xetereyê hebûnî ya rasterast ku ji hesabên kevneşopî yên ewlehiya neteweyî derbas dibe dît. Ev guherîna avahîkî kir ku tîkiliya navbera her du aliyên nebe rehet û hêsan ji bo çareseriyê, ji ber ku rehên wê êdî tenê maddî ne, lê bi avahiya nasnameya siyasî ya her aliyê ve girêdayî bûne.

Bi derbasbûna demê re, şer neçû ber bi şerê giştî û rasterast, lê pêşket ber bi modelek zêdetir tevlihev ku dikare wek şerek pir-qonaxî li cihên nekevneşopî were binavkirin.

Li şûna pêşberdana rasterast, qada “şerê ne-ragihandî” derket holê, ku tê

de operasyonên îstixbaratî bi leşkeriyên asmanî yên sînokirî, êrişên sîbernetîk bi operasyonên kuştin û armançgirtina rastî hevtevlîhev dibin. Bi vî awayî şer di nav sînorek hesabkirî de tê rêvebirin ku teqîna giştî asteng dike, lê ne asteng dike ku zêdekirina tansiyonê bidome. Ev model rewşeke domdar a tansiyona stratejîk afirand, ku her aliyek bi gavên hêdî dixwaze aliyê din bi awayekî berdewam qels bike bêtir ku bigihîje kêliyeke şerê vekirî.

Di vî çarçoveyê de, qada Sûriyê bû navenda girîng a vî pevçûnê ya rasterast. Ji ber ku hebûna leşkerî û siyasî ya Îranê bi rêya tora hevalbendên xwe li Sûriyê ne tenê piştgirîya hevalbendek herêmî bû, lê beşek bû ji stratejiyê berfireh ku armanca wê afirandina kûrahiyê jeopolîtîk a girêdayî bû ku ji Îranê bigihîje Deryaya Spî. Di aliyê din de, Îsraîl siyaseta redkirina êrişkarane pejiwand ku armanca wê astengkirina cihgirtina Îranê li nêzî sînorên wê bû, bi rêya êrişên dubare yên ku bingeha lojîstîk û leşkerî ya vî hebûnê dixwe bin hedefê. Ev tîkildarî avahiyeke nû di erdnîgarîya siyasî ya Sûriyê de afirand, ku tê de erd bû qada pevçûnek vekirî lê ne ragihandî, û li wir qaîdeyên teqînê bi zelalî tên rêvebirin da ku ji teqîna giştî were dûrketin.

Ne gengaz e ku ev şer bê famkirin bê rawestandî li ser rola lîstikvanên nedewletî ku bûne beşek bingehî a hevkeşeya wê. Tora hevalbendên Îranê li herêmê, bi taybetî Hizbullah, têgehê hêza herêmî ji nû ve pênase kir. Hêz êdî tenê bi kapasîteya artêşê fermî nayê pîvandî, lê bi kapasîteya dewletê ya birêvebirina torê berfireh a lîstikvanan ku li çend qadên cuda di heman demê de tevdiqerî. Ev guherîna kir ku redkirina hevdu

di navbera her du aliyên de zêdetir tevlihev bibe, ji ber ku her pevçûneke rasterast ne tenê di navbera du dewletan de dimîne, lê bi awayekî xweber li çend qadên din jî tê berfirehkirin, bi taybetî Libnan, Sûrî û belkî Iraq.

Di heman demê de, bernameya nukleerî ya Îranê bû xaleke herî hesas di avahiya vî şerê de. Îsraîl vî bernameyê wek xeterek dît ku qaîdeyên lîstîkê bi tevahî diguherîne, ji ber ku ew Îranê ji hêzek herêmî ya bandorker diguhezîne bo hêzek ku dikare hevsengiya redkirinê ya kevneşopî di herêmê de bişkîne.

Ji ber vî yekê Îsraîl stratejiyê li ser bingehê astengkirina gihîştina vî qonaxê bi her awayê gengaz pejiwand, çî bi operasyonên nepenî, çî bi zextên navneteweyî, çî jî bi tehdîdên leşkerî. Di aliyê din de, Îran vî mijarê ne tenê wek projeyê teknîkî dibîne, lê wek karek stratejîk di şerekê dirêj de ku jê re xekek manevrayê zêdetir dide di ber xeternasiyên derveyî de.

Di paşpirtika berfirehtir de, ne gengaz e ku rola Dewletên Yekbûyî yên Emerîkayê were nebîranîn, wek lîstikvanê herî bandorker di rêvebirina ritma vî şerê de bêtir ku bi xwe beşdarê rasterast be. Siyaseta Emerîkî di vî çarçoveyê de li ser rêvebirina hevsengiyê e, ne li ser bidawîkirina şerê, yanî parastina ewlehiya Îsraîlê ji aliyê kî, û ne jî hişiyarkirina herêmê ji şerek giştî bi Îranê re ji aliyê din. Ev rewş rewşeke nezelal a stratejîk afirand ku rê dide berdewamkirina tansiyonê bêtir gihîştina xaleke biryar, lê di heman demê de çareseriyê dawî jî nadê, tenê şer an lihevhatin paşdixîne.

Bi tevlihevkirina rewşê, herêm bi giştî dest pê kir xwe biguhezîne û bi vî şerê re wek beşek ji avahiya xwe ya nû li hev bîne. Dewletên Kendavê, Tirkîye û qadên din ên herêmê, hesibandîna ewlehî û siyasî yên xwe ji nû ve ava kirin di bin bandora vî pevçûnê ya berdewam de. Êdî mijar ne tenê tîkiliyên du-alî

yên kevneşopî ne, lê pênasekirina cihê her dewletê di nav tora şerek herêmî ya vekirî de ye, ku tê de hevsengiyên kevneşopî bi berjewendiyên aborî û ewlehî yên guherbar tevlihev dibin.

Li aliyê din, pêşveçûneke nû ya girîng jî derket holê, ew jî aliyê sîbernetîk û teknolojîk e. Şer hêdî hêdî çû nav qadanên ne-dîtbar, ku tê de bingeha zêrîn a dijital, torên enerjîya, û pergalek darayî bûne qada pevçûnê. Ev guherîna xuyakirina şerên nûjen e ku êdî ne tenê li ser kontrola erdê ne, lê li ser kapasîteya astengkirina dijber ji hundur ve bêtir şerê rasterast.

Dema ku li tevahîyê tê nihêrîn, zelal dibe ku ev şer êdî nayê kurtkirin di du-alîyê sade de di navbera du aliyên dijber de, lê bûye pergaleke tevlihev a tîkiliyan û hevpeyvandinan ku li ser erdnîgarîyê berfireh belav bûne. Ew şerek e ku di her qonaxê de hevsengiyên nû diafirîne, û bi awayekî hêdî lê kûr nexşeyên bandorê ji nû ve diafirîne. Xetereya herî mezin di vî rê de ew e ku ew ne diçe ber bi çareseriyê, lê ber bi zêdebûna tevliheviyê ve diçe, ku her zêdekirin dibe gavê din di avakirina pergaleke nû ya herêmî de ku hêz jî nişaneyên wê yên dawî ne hatine temamkirin.

Bi vî awayî dikare were gotin ku şerê di navbera Îsraîl û Îranê de êdî ne tenê bûyereke siyasî an ewlehî ye, lê bûye pêvajoyêke dîrokî ya vekirî ku xwe û Rojhilata Navîn ji nû ve pênase dike, ne wek herêmeke erdnîgarîyî ya sabît, lê wek qadeke siyasî ya berdewam diguherî, ku sînorên wê bi hevsengiya hêzê ya guherbar di navbera aramiyêke demkî û zêdekirina tansiyonê de têne diyarkirin, bêtir ku bigihîje kêliyeke dawî ya zelal.

Konfederalîzm wek çareseriyek ji bo şer û nakokiyên herêmî

— BI PÊNUŞÊ AZADI

Nakokiyên herêmî di sedsala 21. de êdî nayên şirovekirin wek tenê nakokiyên sînorî an pêşbaziyên kevneşopî di navbera dewletan de, lê bûne wênekêşana avahiyeke tevlihev ku tê de pîvanên nasname, ewlehî, aborî, erdnîgarîya siyasî, dîrok û hevsengiyên navneteweyî bi hev re tevlihev dibin. Ji ber vî yekê gelek krîzên ku herêmên wek Rojhilata Navîn, Qafqaz, Balqan û Qiraxa Afrîkayê rojava dibînin, êdî ne tenê çareserkirin bi serketina leşkerî an bi peymanên siyasî yên demkî, ji ber ku rehên van nakokiyên kûrtir in ji wê ku bi lihevhatinên demkî bîna dermankirin. Ji ber vî yekê, konfederalîzm derket holê wek yek ji modelên siyasî yên ku ji nû ve tên gotûbêjîkirin di edebiyata siyasî û stratejîk de, ne wek projeyêke idealî, lê wek çarçoveyêke sazûmanî ku dikare tîkiliyên di navbera yekîneyên siyasî yên nakok de ji nû ve organîze bike, bêtir ku serxwebûna wan betal bike an yekbûna bi zorê ferz bike.

Konfederalîzm ne tê wateya damezrandina dewleteke yekgirtî bi awayê federalî, û ne jî tenê hevpeymanî siyasî ya lawaz di navbera hukûmetên serbixwe de ye, lê ew şeweyek navberî ye ku tê de beşek ji hêz û desthilatdariya serwerî tê veguhastin bo sazûmanên hevpar, di heman demê de her aliyek hebûna xwe ya

siyasî, destûra xwe, pergala xwe ya qanûnî û biryarê xwe ya navxweyî parastî dike. Bi vî awayî konfederalîzm dibe hewldanek ji bo rêvebirina berjewendiyên hevpar li şûna hilweşandina pîralîtîya siyasî, ji ber ku felsefeya wê li ser wê rastiyeke ava dibe ku hevkarîya sazûmanî dikare ji şerê domdar bêtir aram be, û ewlehiya kolektîf dikare gav bi gav li şûna polîtîkayên redkirin û rûbirûbûnê were danîn.

Girîngiya vî modelê ji wê tê ku gelek nakokiyên herêmî ne tenê bi erd û çavkaniyan ve girêdayî ne, lê jî bi tirs û nebûna bawerîya navbera aliyên ve girêdayî ne. Di hawîrdorên ku tê de dehê salên şer û tundûtîjî berhev bûne de, tenê axaftina li ser dewleteke yekgirtî ne pratîkî ye, di heman demê de berdewamkirina veqetandina tam jî sedemên nakokiyê ji nû ve diafirîne. Ji ber vî yekê konfederalîzm çarçoveyêke sazûmanî pêşkêş dike ku armanca wê kêmkirina motîvasiyonên şer e, bêtir ku taybetmendiyên siyasî û neteweyî yên her aliyek betal bike. Ew dihêle ku saziyên hevpar ji bo rêvebirina dosyayên herî hesas werin damezrandin, wek ewlehî, aborî, enerjî, av, binesazî û bazirganî, di heman demê de serweriya navxweyî ya her yekîneyêke siyasî diparêze. Ji aliyê teorîk ve, konfederalîzm li ser

têgeha ji nû ve pênasekirina serweriyê ava dibe, ne li ser rakirina wê. Di pergala navneteweyî ya kevneşopî de serwerî tê wateya monopola dewletê li ser biryara siyasî, leşkerî û aborî di nav sînorên xwe de, lê di modelên nû yên konfederal de beşek ji van desthilatdariyan bi dilxwazî tê veguhastin bo saziyên hevpar ku ji hemû endaman re xizmet dikin. Ev veguhastin ne wek terikandina serxwebûnê tê dîtîn, lê wek guherîna tîgihîştina ewlehiyê bi xwe, ku tê de ewlehiya her aliyek bi ewlehiya aliyên din ve girêdayî dibe, û pêşbazîya sifir-zer dibe tora berjewendiyên hevpar ku lêçûna şer pir mezintir dike ji qezencên wê yên gengaz.

Di vî çarçoveyê de, ezmûna Ewropayê dikare wek nimûneya herî pêşketî ya hevkarîya li ser sînorên neteweyî were dîtîn, her çend ew bi awayê destûrî yê klasîk konfederalîzmê nîne. Piştî Şerê Cîhanê yê Duyemîn, Ewropa ji yek ji herêmên herî xwînrijandî yên cîhanê veguherî qadeke siyasî û aborî ku li ser hevtevlîhevî û girêdayîbûna sazûmanî ava bûye. Berjewendiyên aborî, darayî û qanûnî yên hevpar bûne faktorên sereke yên kêmkirina ihtîmalên şer di navbera dewletên Ewropî de. Ev veguherîna ne encama windakirina nakokiyên dîrokî bû, lê encama avakirina saziyan bû ku rêvebirina nakokiyê girîngtir kir ji şikandina wê bi zorê.

Di heman demê de, herêmên aloziyê rûbirûyê kêşeyên tevlihevtir dibin ku sepandina konfederalîzmê dike pêvajoyêke pir

hesas. Di Rojhilata Navîn de, wek nimûne, parçebûn ne tenê bi sînorên siyasî ve sînokirî ne, lê berfireh dibin ber bi girêdayîyên neteweyî, olî û mezhebî. Li ser vî yekê jî destwerdanên herêmî û navneteweyî heye ku gelek nakokiyên dîke beşek ji şerên berfirehtir ên li ser bandorê. Ji ber vî yekê, her projeyêke konfederal li herêmê nikare tenê li ser lihevhatina navbera hukûmetan ava be, lê pêdivî ye ku ji nû ve pêşxistina bawerîya civakî, damezrandina garantiyên ewlehî yên hevpar, û avakirina saziyên qanûnî yên serbixwe hebe ku karibin nakokiyên bi awayekî dûr ji mantiqa hêza leşkerî rêve bibin.

Li vir aliyê aborî wek yek ji bingeha herî girîng a her projeyêke serketî ya konfederal derdikeve pêş. Her çiqas girêdayîya aborî di navbera aliyên de zêde dibe, ewqas jî motîvasiyonên ber bi rûbirûbûnê kêmkirî dibin. Bazarên hevpar, azadiya veguhastina mal û sermayeyan, girêdana torên enerjî, av û veguhastinê, û veguherandina sînor ji xetên ji hevveqetandî ber bi qadên hevkarîya hevpar, hemû van faktorên hesabên dewletan ji nû ve diafirînin. Dewletek ku di bazirganî, enerjî û veberhênanê de bi cîranên xwe ve girêdayî ye, zêdetir ber bi parastina aramiyê ve diçe, ji ber ku her şerek leşkerî de bibe sedema windahiyan aborî yên rasterast ji bo hemû aliyên.

Aliyê ewlehiyê ne kêmtir girîng e ji aliyê aborî, ji ber ku piraniya şerên herêmî ji kêşeya ewlehiyê derdikevin. Hewldana her dewletê ji bo xurtkirina **R11**

"Têkoşîna şoreşger ne tenê serhildanek li dijî zordariyê ye, belkî hunera ji nû ve nivîsandina yasayên dadmendiyê ye bi tîpên agir û îradeyê."

Ziman bîranîna neteweyê û dengê hebûna wê ve

Domahî

faktorên bingehîn e ku ve nasnameyê ava dike û bi domdarî nû dike. Ew xezîneya zindî ye ku tê de çirokên gelêrî, stran, esatîr, gotinên pêşiyar, wêje, felsefe û her tiştê ku mirov di dîrokê de ji ezmûn û tecrûbeyan kom kirine tê parastin.

Ji vê xalan tê fam kirin ku cihê taybet ê zimanê kurdî di hişmendiyê kurdî de çawa ye. Ew tenê amûrekî ragihandinê yê rojane nebûye, belkî di dirêjahiya dîrokê de sembola berxwedana çandî û amûrek bo parastina hebûna neteweyî li hember hewlên kêmkirin, înkarkirin û têkelbûnê bûye. Di dema ku nexşeyên siyasî diguherîn û rejîm diguhestin, zimanê kurdî bîranîna gelêr kurd hilgirt û ji nîşkekê bo nîşkekî din veguhast, û bi wê re domdariya nasnameya çandî parast.

Di vê çarçoveya dîrokî û çandî de, kovara «Hawar» wek yek ji girîngtirîn qonaxên dîrokê yên zimanê kurdî yê nûjen derket holê. Dema ku emir û ramanwerê kurd Celadet Alî Bedirxan hejmara yekem a vê kovarê li Dimaşqê di 15ê Gulanê 1932 de derxist, ew ne tenê kovarek edebî ava kir, belkî projeyek nûjenî û çandî ya berfireh destpê kir ku armancê wê pêşvebirina zimanê kurdî û nûkirina amûrên îfadeyê bû.

«Hawar» di demekê de derket ku zimanê kurdî pir zehmetiyan dibihist. Ew di pêşvebirina nivîsîna alfabeya latînî de roleke girîng lîst, gotar, lêkolîn û berhemên edebî weşand, û rêbazên nivîsîn û îfadeyê pêş xist, heta ku bû dibistanek çandî û zimanî ku bandoreke kûr li ser pêşveçûna nûjen a çanda kurdî kir. Navê «Hawar» — ku wateya wê gazî an jî qêrîn e — ne navêkî tesadufî bû, belkî îfadeya hewcedariya gelêr bû ku dengê xwe were bihîstin, bi zimanê xwe binivîsîn û bîranîna xwe ji windabûnê

biparêzin. Ew qêrîneke li hember ji bîrkirinê bû, û gazîyek ji bo domdariya ziman di hişmendiyê kolektîf a gel de.

Ji wê demê ve «Hawar» ne tenê kovarek bû, belkî bû sembola qonaxekê tevahî ji pêşveçûna çanda kurdî. Ji ber vê yekê roja 15ê Gulanê wek roja zimanê kurdî tê pîroz kirin, ji ber ku di wê rojê de yek ji herikên herî girîng ên çandî dest pê kir ku di parastin û pêşvebirina ziman de roleke bingehîn lîst.

Parastina ziman ne wateya girtina xwe ji dinya re ye, û ne jî dijberiya zimanan e, belkî wateya parastina cihêrengiya çandî ya mirovahiyê ye. Her ziman dîtinek taybet a cihanê temsîl dike, û di nav peyv û rêzimanê xwe de parçeyek ji mîrasa giştî ya mirovahiyê hilgirtî ye. Gava zimanek winda dibe, mirovahî ne tenê amûrekî ragihandinê winda dike, belkî perçeyek ji dewlemendiya xwe ya ruhanî û şaristaniyî jî winda dike.

Ji ber vê yekê, berpirsiyariya parastina zimanê kurdî ne tenê li ser zimanzan û nivîskarên e, belkî berpirsiyariyê giştî ye ku ji malbat û dibistanê dest pê dike û heta çapemenî, saziyên çandî, zanîngê û medyayê berdeham dibe. Zimanê ku nayê nivîsîn, nayê xwendin û zanîn tê de nayê hilberandin, hêdî hêdî hêza xwe ya nûbûn û hemgirtina demê winda dike.

Ger neteweyî bi îrade û kar tene avakirin, ziman bingehê wê îradeyê ye. Ew bîranîna zindî ya gelan e, dengê wan e ku nahêle pîr bibe, û ayîneyê ye ku mirov di wê de xwe dibîne di nav demê de. Ji vê xalan ve «Hawar» ji kovarek zêdetir e, û ziman ji peyvyan zêdetir e; her du jî çiroka gelêk in ku hewl dane nasnameya xwe biparêzin, hebûna xwe îsbat bikin, û pêşeroja xwe bi tîpan binivîsin ku dîroka wan parastine.

mirovan datîne.

Ev jî nayê wateya ku ronakbîr divê li hember her bûyerê helwestek ragihîne an bibe çalakvanek domdar. Her mijarek şert û şertên xwe hene, û her helwestek jî çarçoveya xwe heye. Lêbelê, ronakbîr beşek ji peyama xwe winda dike dema ku nikare cudahiya bike di navbera béalîtiya metodolojîk di lêkolînê de û béalîtiya exlaqî li hember tiştên ku rûmet û hebûna mirovî tîk dibin. Yekem fazîleteke zanistî ye, lê ya duyem dikare bibe behaneyek ji bo bédengiyê, ne nîşana objektîfîbûnê.

Di dawiyê de, ronakbîra rastîn şahidê serdema xwe ye, ne temaşevanek bêkar. Ew dinivîse da ku hişan ronî bike, ne ku destlêdan bi dest bixe; rexne dike da ku rast bike, ne ku hilweşîne. Ew bawer e ku peyva rastgo, her çend bandora wê dereng xuya bibe jî, ji deng û gulgulên demkurt zêdetir dikare hişmendiyê ava bike. Ji ber ku fikirên mayînde bi bilindahiya dengê xwe nayên pîvan kirin, lê bi kûrahiya şopa ku di hiş û jiyana mirov û civakê de dihêlin.

Me dilê xwe li ber êşê veneke...

Domahî

dibînî, û kolanên ku gavên zarokatiya te parastin ne dibînî. Ew e ku tu zimanekî nû hîn dibî ji bo bijîne, lê hîn jî hêvî (xeyal/nostalji) bi zimanê yekem ê te diaxive û her wergerê red dike. Bibe hembêza dawî ji bo kesê ku rê westiyaye, bibe gotina ku aramî vedigerîne bo dilê ku salan aramî nizanîye, û bibe destê ku naçê dema ku hemûyan destê xwe vekîşin. Ji ber ku koçber her tim hewceyê welatekî nû nîne, qasî ku hewceyê mirovek e ku bi rûmetê re muamele bike, û hestê wê yê mirovatîyê nehatibe dizîn li ber yekem sînor, û ku rehma mirovahî hîn jî di dilên mirovan de bijî.

Û dibe ku germiya te dilê şikestî jî nû ve bi hêviya jiyane ve girê bide; û dibe ku kenekî rast, gotinekî xweş, an jî kiriyarekî mirovatî ya rast, bibin pirek ku mirov bi wê re ji dijwariya xerîbiyê derbas dibe ber bi ronahiya hêvî. Di demekê de ku sînor zêde dibin û tîlên hesinî li ser pirekan bilind dibin, evîn tenê welat e ku pasport naxwaze, û mirovatî jî malê herî fireh e ku tê de westiyayî germî dibînin û sirgûnî manayê ku ji wan hatibû dizîn vedigerînin.

Konfederalîzm wek çareseriyek ji bo şer û nakokiyên herêmî

Domahî

ewlehiyê xwe dibe sedema hestkirina tehdîdê ji aliyê dewletên din ve, û ev rewş wan hemûyan dixwe nav pêşbaziyê çekdarî ya domdar. Konfederalîzm çarçoveyek cihê pêşkêş dike ji bo çareserkirina vê kêşeyê, bi rêya avakirina mekanîzmayên parastin û hevrêziyê yên hevpar, saziyên rêveberiya krîzan, pergalekên hişyarkirina zû, û kanalên domdar ên tîkiliya leşkerî û siyasî. Ev ne tê wateya damezrandina artêşeke yekgirtî, lê avakirina pergaleke ku ihtîmala têgihîştina şaş û zêdekirina tansiyonê yên nearmancî kêm dike, û rê nade ku krîzên biçûk bibin şerên mezin.

Nasnameya siyasî jî di her projeyê de konfederal de girîngiyê taybet digire, ji ber ku serketina vê modelê bi kapasîteya wê ya lihevkerina girêdayîyên herêmî û girêdayîya sazûmanî ya hevpar ve girêdayî ye. Konfederalîzm ji gelan nayê daxwazkirin ku nasnameyên neteweyî an etnîkî yên xwe terikînin, lê çarçoveyek siyasî pêşkêş dike ku dihêle bi yên din re bi hev re bijîn bêyî ku taybetmendiyên wan bînpê bike. Ji ber vê yekê ew jî projeyên yekgirtina bi zorê an polîtîkayên helandinê yên neteweyî bi tevahî cihê ye, ji ber ku li ser peyirandina pîralîtîyê wek rastîyê domdar ava dibe, ne wek qonaxeke derbasî.

Bi heman awayî, konfederalîzm ne rêyek amade ye ji bo hemû nakokiyên, ji ber ku serketina wê pêdivî bi şertên siyasî, qanûnî û civakî yên tevlihev heye. Nebûna baweriyê, lawazbûna saziyan, berdehamkirina destwerdanên derveyî, û redkirina elitên siyasî ji parvekirina desthilatdariyê hemû faktor in ku dikarin pêşî li her projeyê de konfederal bigirin berî ku dest pê bike. Her wiha, nehevsengiya mezin di hêza aborî an leşkerî ya navbera aliyên de dikare tirsê ji serdestbûna aliyekê li ser saziyên hevpar çêbike, ku wê di encamê de konfederalîzm ji çarçoveyê hevkariya hevseng dike veguherîne amûrê serdestiyê. Ji aliyê din ve, hawîrdora navneteweyî bi awayekî rasterast li ser şansê serketina van projeyan bandor dike. Dewletên mezin pir caran li herêmên aloziyê bi çavê hevsengiyên stratejîk dinêrin, û dikarin her projeyê de konfederal li gor berjewendiyên xwe yên jeopolîtîk piştgirî bidin an jî asteng bikin. Ji ber vê yekê serketina konfederalîzmê ne tenê bi îradeya aliyên ve girêdayî ye, lê jî pêdivî

bi hawîrdoreke navneteweyî heye ku rê bide damezrandina rêkeftinên herêmî yên nisbeten serbixwe, û garantiyên siyasî û ewlehiyê yên pêwîst pêşkêş bike.

Di gelek mijarên herêmî yên nûjen de, konfederalîzm wek yek ji alternatîfên sazûmanî li hember çareseriyên kevneşopî tê pêşniyarkirin ku sînoren wan eşkere bûne. Ew di çarçoveyên şerên dirêj, herêmên pir-neteweyî, û dewletên ku ji parçebûna kûr eş dikişin de tê gotûbêj kirin, ji ber ku dikare hevsengiyek di navbera parastina hebûna siyasî ya her aliyek û pêdiviya damezrandina saziyên hevpar ku vegevandina tundûtîjiyê asteng dikin peyda bike. Lêbelê serketina vê modelê girêdayî ye bi veguherandina hevkariya ji hîlbijartîneke siyasî ya demkî ber bi avahiyeke sazûmanî ya domdar ve ku dikare li hember krîzan bisekine.

Dema ku li pêşerojê tê nihêrîn, diyar dibe ku zêdebûna girêdayîya aborî, û kêşeyên derveyî sînoren dewletan, wek guhertina avhewa, ewlehiyê enerji, koçberî, terorîzm û pandemî, hemû bi hêdî hêdî rê dikin ber bi modelên nû yên rêveberiya herêmî ku ji têgihîştina kevneşopî ya dewleta veqetandî derbas dibin. Di vê çarçoveyê de, konfederalîzm ne tenê rêkeftinek destûrî ye, lê îfadeya pêşketina têgihîştina tîkiliyên navneteweyî ye, ku tê de serwerî zêdetir nerm dibe, hevkariya pêwîsttir dibe, û berjewendiyên hevpar zêdetir bandor dikin ji beramberiya neteweyî ya teng.

Bi vî awayî dikare were gotin ku konfederalîzm ne bidawîbûna şerên herêmî ye, lê amûrek ji bo ji nû ve birêvebirina wan di çarçoveyê siyasî û qanûnî de ye ku ihtîmala veguherandina wan ber bi şerên vekirî kêm dike. Ew ne nakokiyên dîrokî radike, ne jî pêşbazîya li ser bandorê qut dike, lê ew pêşbazî di nav saziyên hevpar de organîze dike ku diyalog, gotûbêj û hevkariya wek amûrên bingehîn ên rêvebirina nakokiyên dikin. Ji vî nêrînê ve, konfederalîzm dikare wek yek ji modelên herî bikêrhatî were dîtin ji bo hevahengkirina di navbera pêdiviyên serweriyê û pêdiviyên yekbûnê de, di heman demê de parastina serxwebûna yekîneyên siyasî û avakirina qadeke herêmî ya aramtir, ku ew dike alternatifek ku hêjayî lêkolînê ye her carê ku şerên kevneşopî bigihîjin sînoren qelsbûna xwe ya çareseriyê.

Azadî ji hundirê dest pê dike: dema ku aqil dibe destpêka rê

Domahî

Aqilê ku xwe venagere û xwe rexne nake, gav bi gav dibe zindanekî nedîtbar, heta ku xwediyê wî jî bawer bike ku ew azad e. Lê bend ne her tim derveyî ye; carinan di hundir de ye: di ramanê de dema ku xwe digire û digire xwe bi xwe ve, di baweriyê de dema ku nexwaze were ceribandin, û di tirsê de dema ku dibe pîvana biryargirtinê li şûna ku tenê hestek derbasdar be.

Azadî, di wateya xwe ya kûr de, ne tenê ew e ku mirov çî bixwaze bike, belkî ew e ku mirov şiyana ramankirina derveyî ya tiştên ku jê re hatine fêr kirin hebin. Ew qada dîrî ye ku rê dide te ku xwe ji derve bibînî, wekî ku tu bi aqilê xwe re diyalogê dikî ne ku tenê li dû wî diçî. Li vir gavên yekem

ên rizgariyê dest pê dikin, ku mirov ji dûvçûyê ramanan dibe afirînerê wan. Ji ber vê yekê, herî xeternak formê bendê ne zindana maddî ye, belkî aqilê ku pirsan rawestîne ye. Ji ber ku pirs ne tenê xemlê zanîne ne, belkî kiriyarekê berxwedanê ye li hember rawestana hişmendiyê û li hember veguherandina mirov bo kopiyek tîkçûyî ya şeweyên amade.

Di dawiyê de, azadî bi jimara vebijarkên ku hene nayê pîvan kirin, belkî bi kûrahiya hişmendiyê ya ku wan vebijarkan diafirîne û ji nû ve wan pênas dike. Her ku aqil berfirehtir dibe, bend tengtir dibe, û her ku qada pirsan berfirehtir dibe, tirs paşve diçe... heta ku nîşaneyê wî wîndabibe.

Azadî ne tenê ewe ku tu tiştê dixwazî bikî, lê ewe ku tu bijîrî tiştê ku te bilind dike bêyî ku xwe winda bikî, û "na" bibêjî gava bédengî xiyaret be li hişmendiyê te.

Em rêz dikin ji bo welatekî ku firehiya wî bi sînorên wî nayê pîvan, belkî bi qada azadiyê tê pîvan, û ji bo miletekî ku rûmeta wî bi sloganên nayê parastin, belkî bi dadperwerî, hişmendî û beşdariyê tê parastin.

Ji me re Peyvek...

Dema ku peyv dibe helwest

Di serdemekê de ku bûyer bi lez digerin heya ku hema hema wateya xwe jî pêşde dibin, peyv ji tenê amûrekê ji bo vegotinê zêdetir dibe; ew hewldanek berdeyam e ji bo vegeandina hevsiyê di navbera tiştên ku dibin û tiştên ku divê bibin de. Her tiştê ku tê gotin rastî nîne, û her tiştê ku tê nivîsandin adalet nîne, lê peyv, dema ku bi hişmendî û berpirsiyarî tê avakirin, berî ku bibe helwestek zimanî an jî ramanek derbasdar, dibe kiriyarek exlaqî.

Em dinivîsin ne ji bo ku em dengê cihanê zêde bikin, lê ji bo ku em bêdengiyê wateyê bidin, û pencerekê piçûk vekin di dîwarê giran ê pir pirs û tevliheviyan de. Rojname ne tenê rûpelên ku di dawîya rojê de têne girtin e, lê qadek ramandinê ya giştî ye, qada bersivdariyê ye, û berpirsiyariyek exlaqî ye li hember xwendevan û li hember xwe ramanê jî dema ku dibe helwestek giştî û bandorek li ser hişmendiyê.

Di cihanekê de ku çîrok û vegotin zêde dibin û rastî di navbera wan de tê şer kirin, erkê peyvê ew e ku ne li aliyê hêsaniyê be, lê li aliyê rastiya be; û ne tenê rewşê rave bike, lê hewl bide ku ew têgihîştin û vekolîn bike. Zanîn ne tenê xemlê felsefî ye, lê şeweyek ji adaletê ye, û peyva ku rûmeta hişê xwendevanê nake, beriya ku mafê xwe ji bo weşandinê winda bike, xwe ji mafê hebûnê jî bêpar dike.

Ji vir ve ev goşeyê tê, ne wekî dawîya gotinekê, lê wekî destpêka pirsekên din ên kûrtir û berfirehtir. Pirsên ku iddia nakin bersivê digirin, lê bawer dikin ku pirsîna rast qada yekem a têgihîştinê ye. Her civakê ku xwe bi peyvê venagere, xwe radestî bêdengî, dubarebûn an jî lawazbûna rexnekirinê dike.

Gotinek ji bo me” ne milkê kesekî “ ye, lê qada hevpar e di navbera nivîskar û xwendevan de, di navbera raman û rastiya de, di navbera jiyana me û xewnên guherandinê de. Tê de em hewl didin ku nirxa peyvê ji nû ve vegeandin, rûmeta wateyê biparêzin, û cihê diyalogê ku divê tune nebe ji nû ve ava bikin.

Di dawiyê de, peyv her tim testek e: yan em hêjayî wê ne, yan jî em dihêlin ku wek dengên derbasdar yê bê bandor derbas bibe. Lê baweriya kûr heye ku peyva ku bi rastî tê nivîsandin, nayê derbasbaskirin... ew dimîne, û ji paşê re hişmendî û îmkane ava dike.

Di hemû vê yekê de, peyv dibe wijdanekî şiyar ku her tim naxewite; ew bîra me tîne ku wate nayê dayîn, belkî bi hişmendî tê girtin, û ku bêdengî hin caran ne nebûna deng e, belkî nebûna helwestê ye.

Peyv dikare pira be an dîwar be; tipên xwe hilbijêre da ku tu cihanê ava bikî, ne ku jê veqetîni.”

Nêrûn mir, lê Roma her wek xwe didomîne şer kirin, çimkî netewe bi nemana serokekî an bi avaçûna serdemekê nayên têkbirin, belkî ruhê wan bi her sibehê nû ve dîsa zindî û nû dibe.

www.azadiyame.com

Ziman bîranîna neteweyê û dengê hebûna wê ye

Ziman tenê amûrekî ragihandinê navbera mirovên nîne, û ne tenê deng û tîpan e ku ji bo veguhastina wate û ramanên tene bikaranîn. Belkî ew qasaya ye ku tê de civakan bîranîna xwe ya kolektîf diparêzin, û pira ye ku pê re çand, nîrx û dîrok ji nîfşekê derbasî nîfşekî din dibin. Gava neteweyek zimanê xwe winda bike, ew tenê amûrekî gotinê winda nake, belkî perçeyek ji ruhê xwe û yek ji bingehên herî girîng ên hebûna xwe ya şaristaniyî û mirovî jî winda dike Ziman ew welatê yekem e ku mirov tê de dijî

berî ku nexşeyên erdnîgarî û sînorên dewletan nas bike. Bi navgîniya ziman mirov navên tiştan hîn dibe, cihan vedikole, hest û xeyalên xwe çêdike, û têgihîştina xwe ya jiyane ava dike. Ji ber vê yekê ziman di dîrokê de yek ji bingehên herî girîng bû ku li ser wan nasnameyên neteweyî û çandî hatine avakirin, ji ber ku hestekî hevpar ê girêdana civakî diafirîne û girêdanên di navbera mirov û dem û cih de berfireh dike.

Neteweyên ku di nav çend sedsalan de hebûna xwe parastine, ne tenê bi hêza çekan an bi aboriyê xurt bûne, belkî bi parastina ziman û çanda xwe xurt bûne. Ziman ne tenê îfadeya nasnameyê ye, belkî yek ji ... **R11**

Ebe welat ji bo kesê ku sirgûniyê welatê wî dizîne...

Her projeya, ramanek e; her ramanek, helwest e; û her helwest dikare bibe destpêka dîrokekê.

Ne her kesê ku dîr ket, dîrbûn hilbijartiyê, û ne her kesê ku bêdeng ma, ji yê ku terikandine ji bîr kirine. Hene dilên ku ji welatên xwe derketine mîna ronahiyê ku ji pencereyê şikestî derdikeve, bê xwestina windabûnê, lê bi zorê ji bo rizgariyê. Bibe erd ji bo wî dema ku erd tê teng kirin, bibe deng dema ku gotin wî terk dikin, û bibe aramiyek biçûk ku baweriya wî bi vê rastiya dîsa ava dike ku mirov hîn jî di vê cihanê de mimkûn e. Ji ber ku hîn sirgûnî ne li welatekî nû digerin, lê li rûyekî digerin ku wan wek xerîb nebîne, û li dilêkî ku wan her gav bi windabûna hemû tiştan bîr nake. **R11**

Me dilê xwe li ber êşê veneke... Bibe penageha dawî

Rawestgehên xwendinê

Me deriyê dilê xwe li ber êşê veneke, ji ber ku hene dilên ku koçberiyê wan westandiyê, û ruhên ku sirgûniyê wan bi eş kirine, û ji vê cihanê ji wan re tenê deriyekî dawî maye ku

lê diketin, bi hêviya ku li pişt wê mirovêk hebe ku ji wan napirse: “Tu ji ku hatî?” belkî bipirse: “Tu çawa rizgar bûyî? Tu çawa karî hemû vê êşê hilgirt û berdeyam kir?” Ne her kesê ku welatê xwe terikand li jiyaneke rehetir digeriya, û ne her kesê ku rê digirt, li xewnek dîr digeriya. Gelek kes ji ber ku welatên wan ji wan re teng bûne derketin, ji ber ku şer mala wan, kolanên wan, pencereyên wan, darê zarokatiyê wan, heta navên kesên ku wan hez dikirin ji wan standin. Ew derketin û li pişt xwe jiyane tevahî hiştin, ne tenê valiz.

Sîrbûn (xerîbî) ne tenê dîrbûna navbera du welatan e, belkî valahiya ye ku di navbera mirovek û hemû tiştên ku hestê girêdayîne didanê de berfireh dibe. Ew e ku tu di bajarekî bedew de rabî, lê tu tê de bêhna nanê ku diya te çêdikir ne dibînî, dengê cîranan ne **R11**

Ji bo rastiya

Azadiya me

Rojnameyek siyasî û fikrî ku bi mijarên stratejîk re eleqedar e

Welatekî azad û miletekî bextewar

Hejmara (2) – Rojnameya Azadiya
Me – dawîya Hezîran / June 2026 – 2726 K

E-nameyî elektrônîkî:
azadiyame2026@gmail.com

Ji êşê ber bi nivîsandinê ve: dema ku birîn dibe wate

Zindan dawîya çîrokê nîne, û sirgûn jî qutbûnek ji jiyane nîne; belkî herdu jî du şeweyên dijwar ên ji nû ve avakirin û şewazgirtina mirovê di hundirê xwe de ne. Di demekê de, eşê bûyere derbasdar nabe, lê dibe zimanek nû ku mirov neçar dimîne ku fêr bibe da ku xwe û cihanê yê li dora xwe fêr bike. Mirovê ku ji cihê xwe tê derxistin, ne tenê erdnîgarî winda dike, lê di heman demê de qatêk ji wateyê jî winda dike ku hebûna wî dorpeç dikir. Lê belê, ev windabûn dikare bixwe bibe qadek din a hişmendiyê; dema ku jiyana li derve teng dibe, li hundir berfireh dibe, û dema ku cih tê girtin, ziman vedibe. Nivîsandin li vir ne xemlê felsefî ye û ne jî vebijarkek estetîk e, belkî şeweyek ji bo mayîne ye. Ew rêya ku mirov bi wê hewl dide ku êş afirandiyê ji nû ve rêk bixe, û ezmûnê wateyekê bide ku di bin giraniya xwe de hilweşe nabe. Ji ber vê yekê, her peyvê ku di kêlekê şikestinê de tê nivîsandin, hewldanek e ji bo rizgariyê, ne zêdetir û ne kêr. Ji zindanê ber bi sirgûnê ve, û ji sirgûnê ber bi kaxezê ve, veguhertinek xetîk û sade pêk nayê; belkî guherînek kûr a di hundirê mirov de ye: bêdengî dibe pirs, pirs dibe nivîs, û nivîs dibe şahidek li ser demek ku êdî tenê bi nivîsandinê dikare were jiyîn. Di dawiyê de, nivîsandin bi wê yekê sernakeve ku eş ji holê rake, belkî bi wê yekê sernakeve ku eş nehêle da ku bibe dawîya çîrokê.

Azadî ji hundirê dest pê dike: dema ku aqil dibe destpêka rê

Azadî ne bûyere siyasî ye ku bi biryarekê tê dayîn, û ne jî sloganek e ku di kêlekê hêrsa de tê bilind kirin; belkî rewşek e ku pêşî di hundirê mirov de pêk tê berî ku di derve de xwe nişan bide. Her rizgarkirinê rastîn jî herî bêdengtirin qadên mirov dest pê dike: şewaz ramankirinê, sînorên hişmendiyê, û şiyana wî ya ji nû ve pirsîna wan esasên ku wî bêa hilbijartin miras girtiye. **R11**

Ronakbîr di navbera bêdengiyê û helwestê de

Ronakbîr ne tenê ew e ku xwedî zêdetirîn zanîn be, lê ew kes e ku dizane zanîn berî ku bibe îmtiyaz, berpirsiyariyek e. Çand jî ne berhevkirina agahiyan e, belkî hişmendiyê rexneyî li hember rastiya civakî ye; şiyaneke e ji bo têgihîştin û şirovekirina wê, û wêrek e ji bo gotina rastiya dema ku bihayê wê giran dibe. Di wan deman de ku qeyran civakan dihejînin, bêdengî bi xwe dibe helwest, wek ku peyv jî dibe helwest. Ji ber vê yekê, nirxa ronakbîr bi hejmara pirtûkên ku xwendine an berhevan ku nivîsîne nayê pîvan kirin, lê bi şiyana wî ya alîgiriya aqilê rexneyî, parastina nîrxên azadî, dadperwerî û rûmeta mirovahiyê, digel parastina serxwebûna hizrî, dîr ji fanatîzmê, bindestiyê û berjewendiyên teng. Lê standina helwestê ne tê wateya dengbilindî, wekî ku bêdengî jiher dem nîşana zîrekîyê nîne. Hinek bêdengî ji berpirsiyariyê çêdibe, hinek jî ji tirsê. Her wiha, hinek **R11**